

Vytautas Česnulis

**SENOJI
PERLOJOS
BAŽNYČIA**

Vytautas Česnulis

SENOJI
PERLOJOS
BAŽNYČIA

Vilnius 2006

TURINYS

Pratarmė.....	3
Kun. Motiejaus Laucevičiaus ginčo byla	5
Kun. Domininko Leonavičiaus byla	10
Kun. Tomo Miliausko byla.....	12
Bažnyčios uždarymas. Mėginimai ją nugriauti	19
Pastangos vėl leisti veikti uždarytai bažnyčiai	21
Senosios bažnyčios atidarymas	25
Pirmieji kunigai atkurtoje bažnyčioje. Juozas Čaplikas	27
Nenoras priklausyti Perlojos parapijai.....	29
Rūpesčiai dėl naujos bažnyčios statybos	32
Nepagrįsti perlojiškių skundai	39
Igno Šoparos kunigavimo Perlojoje pradžia.....	42
XX a. pradžioje bažnyčiai skirta žemė	44
Žiupsnelis žinių apie Perlojos bažnyčią po I pasaulinio karo	46

PRATARMĖ

Manoma, kad pirmoji bažnyčia Perlojoje (Varėnos raj.) pastatyta kunigaikščio Vytauto iki 1428 metų. 1506 metais, Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Aleksandro valdymo pabaigoje, pastatyta nauja Daugų parapijai priklausiusi filijinė bažnyčia. Apie 1777 metus vėl statyta nauja bažnyčia, bet ir ji nebuvo oficialios parapijos bažnyčia. Kazys Misius ir Romualdas Šinkūnas žinyne „Lietuvos katalikų bažnyčios“, Vilnius, 1993, rašo, kad Perlojos bažnyčia apie 1767 metus pervežta į Varėną (?).

Kol nebuvo Kaišiadorių vyskupijos, dabartinė Perlojos parapija priklausė Vilniaus vyskupijai. 1920 metų rudenį Lenkijai užgrobęs Vilnių ir Vilniaus kraštą bei nusistovėjęs demarkacinei linijai tarp Lietuvos ir Lenkijos, Lietuvoje liko Vilniaus vyskupijos trys dekanatai su 63 bažnyčiomis, tarp jų – Merkinės dekanatui priklausiusi Perlojos bažnyčia. Dalis Merkinės dekanato – Valkininkai, Marcinkonys, Kabeliai ir Ratnyčia – atsidūrė lenkų pusėje; nuo Lietuvos buvo atplėšta dalis ir kitų parapijų (pvz., Merkinės, Varėnos I) kaimų. Lietuvoje likusią Vilniaus vyskupijos dalį Vilniaus vyskupas Jurgis Matulevičius-Matulaitis 1922 m. kovo 3 d. pavedė administruoti kapitullos kanauninkui Juozapui Kuktai, kuris savo būstine pasirinko Kaišiadoris ir toliau liko priklausomas Vilniaus vyskupijai ir Mogiliovo arkivyskupijai. Beje, Vatikanas Lietuvą pripažino tik 1922 m. lapkričio 10 d., kai mūsų šalį jau buvo pripažinusios visos Europos valstybės. Popiežiui Pijui XI 1926 m. balandžio 4 d. bule „Lituanorum gente“ įsteigus Lietuvos bažnytinę provinciją, Vatikanas J. Kuktą (1873-1940) paskyrė pirmuoju naujos Kaišiadorių vyskupijos vyskupu (išventintas 1926 m. gegužės 1 d.). Tad nuo 1926 m. balandžio Perloja priklauso Kaišiadorių vyskupijai.

Lietuvos Mokslų akademijos bibliotekos (MAB) Rankraščių skyriaus fonde 318, Vilniaus arkivyskupijos dokumentų kolekcijoje, yra pluoštas XIX a.-XX a. pradžios dokumentų bylų, susijusių su Perlojos bažnyčia. Tai bylos 24754, 24759, 25115, 25598, 25599, 25618, 25620, 25623, 33869, 33870. Kai kurias iš jų galima skaityti vos ne

kaip detektyvinę apysaką. Dokumentų gausa ir svarba ypač solidžios yra bylos 25115 ir 33870.

MAB fondo 318 Perloją liečiančias bylas apžvelgsime maždaug chronologine jose esančių dokumentų seka, bylų numerius nurodydami ne visur. Archyvinio šaltinio metrika rašoma sutrumpintai: pirmasis skaičius reiškia fondo, antrasis – bylos numerį. Kiti darbe panaudoti šaltiniai nurodomi ties konkrečiais faktais. Archyviniai dokumentai rašyti daugiausia rusų ir lenkų kalbomis, o XX a. pradžioje jau ir lietuviškai. Šalia vieno kito specifinio termino lietuviško vertimo paliekame jį ir originalo kalba. Iki pat 1915 metų lietuviškos pavardės dažniausiai būdavo suslavinamos (be įprastinių galūnių – evič, -ovski, -icki ir pan., rašyta, pavyzdžiui, Bovblis, Ankštuc, Smolski, nors kai kurios pavardės – Beručka, Lukšys, Taraila... – neišdarkytos), todėl ne visada aišku, kaip kai kurios pavardės iš tikrųjų rašytinos, ypač kunigų pavardės (mat kunigai dažnai būdavo nutautę ar ne lietuvių kilmės). Netgi tų pačių asmenvardžių rašyba skirtinguose dokumentuose įvairuoja, žmogaus vardo ar bent jo raidės dažnai visai nėra. Tiek dokumentuose, tiek šiame darbe asmenų titulai ir kt. ne visur preciziškai tikslūs: klebonas ar filialistas, vyskupas ar vyskupijos valdytojas, parapija ar filija ir pan. Datos iki 1915 m. vasaros pabaigos paliktos tokios, kokios yra dokumentuose, t.y. senuoju stiliumi.

Darbą pradėsime trimis ginčų istorijomis, susijusiomis su Perlojos bažnyčia ir čia kunigavusiais dvasininkais.

Autorius

KUN. MOTIEJAUS LAUCEVIČIAUS GINČO BYLA

1837 m. šv. Jurgio dieną (balandžio 23 d.) Perlojos filialistas Motiejus Laucevičius (Perlojos bažnyčia buvo Daugų parapijos filija), Perlojos bažnyčios administratorius Kristupas Vilčiauskas (Vilčevski) ir Perlojos seniūnijos valdytojas generolas Kvitnickis pasirašė susitarimą dėl mokesčio Perlojos bažnyčiai – 60 sidabro rublių metams ir ordinarijos (MAB 318-24759 yra susitarimo nuorašas). Tačiau seniūnijos valdytojas, kaip matysime, pasižadėjimo vykdyti nesiteikė. Neaišku, kodėl Perlojos bažnyčios administratoriumi vadinamas Vilčiauskas, jei Perlojoje kunigavo Laucevičius, o Dauguose buvo klebonas? Negi filijos kunigui be pagrindinės bažnyčios (Daugų) klebono dar būtų buvęs ir kitas viršininkas? Nebent čia įsivėlusį klaidą: gal Vilčiauskas, kokios kitos bažnyčios administratorius, tik dalyvavo pasirašant susitarimą.

Daugų ir Perlojos klebonas Marijonas Holubovskis (Golubauskas?) 1837 m. spalio 9 d. rašo raportą Vilniaus vyskupijos valdytojui sufraganui Bernardui (Andriui Bernardui) Klungevičiui (MAB 318-24759). Pasak klebono, kažkada lenkų karaliai filijinei Perlojos bažnyčiai yra skyrę 25 valakus Perlojos seniūnijos žemės. Seniūnijos valdytoja pakamarė Jelska iki gyvos galvos turėjusi tų 25 valakų nuomos teisę ir filijos kunigams mokėjusi nuomą. (Pakamaris – apskrities pareigūnas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI-XVIII a.; jį iki gyvos galvos skyrė didysis kunigaikštis; toksai bajoras privalėjo mokėti rašyti LDK kanceliarine slavų kalba; tai buvo antras pagal rangą apskrities pareigūnas po apskrities maršalkos; pakamaris prižiūrėjo žemės dalijimąsi tarp įpėdinių, sprendė žemės bylas.) Algimantas Miškinis darbe “Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės”, II tomas – “Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai”, I knyga, Vilnius, 2002, p. 360 rašo: “1836 m., “atsikračius dvarininkės Jelskos valdymo iki gyvos galvos”, seniūnija buvo išnuomota 12-ai metų generolui leitenantui Kvetnickiui už 1031 rb per metus “ (remtasi Lietuvos valstybės istorijos archyvo fondo 525, apyrašo 6 byla 431; A. Miškinis generolo pavardę rašo klaidingai: MAB esančiuose dokumentuose patsai generolas pasirašęs tik K. Kvitnickiu). Tačiau

pagal 1798 m. iliustracinį inventorių – Perlojos seniūnijos ekonominės būklės aprašymą – tarp seniūnijos žemių yra tik 3 valakai bažnyčiai priklausančių žemių. Tą patį po Jelskos mirties pripažinę Vilniaus mokesčių rūmai (lenkiškai Izba skarbowa, rusiškai Казенная палата); bažnyčios žemė įsiterpusi tarp dvaro žemių ir jos ribos nebuvo visiškai aiškios. Todėl naujasis seniūnijos valdytojas Kvitnickis tik už 3 valakus turįs mokėti nuomą bažnyčiai (dokumentuose Kvitnickis vadinamas įvairiai: seniūnijos valdytoju, posesoriumi, t.y. savininku, seniūnu; suvalstybintą Perlojos seniūniją ir dvarą rusų caro valdžia iš tikrųjų buvo perdavusi generolo leitenanto Kvitnickio žinion; Kvitnickis Perlojoje, žinoma, negyveno, o dvaro reikalus tvarkė seniūnijos laikytojas). Jokių įrodymų apie 25 valakų žemės priklausomybę Perlojos bažnyčiai Daugų klebonas neturėjo. Vilniaus mokesčių rūmai 1836 m. birželio 18 d. antrą kartą Perlojos bažnyčiai pripažinę tik 3 valakus žemės. Bylą turėjęs spręsti Trakų žemių ribų apeliacinis teismas (lenk. graniczny apelacyjny sąd, rus. межевой апелляционный суд), tačiau teismo posėdžio data nežinoma, kaip nežinoma, ar posėdis apskritai įvyko. Daugų klebonas 1837 10 09 prašo Vilniaus vyskupo sufragano tarpininkauti, kad į Perloją kuo greičiau būtų atsiųstas numatytas geometras (matininkas) Marcinkevičius, kuris išmatuotų Perlojos seniūnijos žemes ir paruoštų naują planą, kuriame būtų aiškiai pažymėta bažnyčios žemė.

1837 m. gruodžio 23 d. vyskupijos valdytojui Klungevičiui skundžiasi pats Perlojos kunigas M. Laucevičius, kad iš Perlojos dvaro reguliariai negauna jam priklausančio žemės nuomos mokesčio – 60 sidabro rublių – ir ordinarijos. Nuo praėjusio šv. Jurgio dar už praėjusius 1836 metus likusi 40 sidabro rublių skola; kunigas neturįs iš ko gyventi. Jis prašo sufragano tarpininkauti, jog matininkas nustatytų tuos 3 valakus ir pažymėtų juos riboženkliais. Perlojos kunigas ryžtųsi pats tą žemę apsėti (dokumentuose nerašoma, ar bažnyčia turėjusi baudžiavinių valstiečių). Taigi kunigai su prarasta 25 valakų žemės nuosavybe jau susitakę. Tačiau ginčas su generolu Kvitnickiu dėl žemės nuomos mokesčio už 3 valakus tęsėsi dar kelerius metus. Beje, kaip matysime vėliau, tie 3 valakai nebuvo vienintelė Perlojos bažnyčios valda: dar 6 valakai buvę Daugų seniūnijoje, prie Biniūnų, o kitur dar daugiau.

M. Laucevičius 1838 m. balandžio 11 d. vėl rašo Klungevičiui, kad Kvitnickis už bažnyčiai priklausančią pievą ir daržus nustatė la-

bai mažą nuomos mokesį – vos 5 sidabro rublius. Balandžio 12 d. kunigas į vyskupiją išsiuntė kitą raštą: atseit, Kvitnickis įsipareigojęs ir raštu pasižadėjęs už bažnyčios žemę mokėti nuomą – 60 sidabro rublių kasmet ir duoti ordinarijos: 1 statinę rugių (statinė – apie 407 litrai), 1 statinę avižų, pusę statinės miežių, pusę statinės grikių, 20 gorčių kviečių (lietuviškas gorčius – apie 2,82 litro), 80 pūdų šieno. Seniūnijos valdytojo skola sudaro: už ankstesnius metus (1836 m.) 40 sidabro rb ir už pasibaigusius metus (1837 m.) 60 sidabro rb; vyskupo prašoma padėti, kad skola būtų kuo greičiau išmokėta. Apie tą laiką M. Laucevičius iš Perlojos buvo iškeltas – jis atsidūrė net Svyrių dekanate, Kiemeliškėse (dabar Baltarusija, Astravo rajonas).

1838 m. birželio 6 d. gen. Kvitnickis vyskupui pranešęs, jog jo įsiskolinimas Laucevičiui 100 sidabro rb (40 rb + 60 rb) yra pagrįstas, tačiau pretenzijos dėl 5 rb už pievą – ne, nes tokio mokesčio niekada nebuvo; 100-tą rublių dvaras turės surinkti iš valstiečių.

1839 m. balandžio 10 d. M. Laucevičius, jau kaip Kiemeliškių administratorius, skundžiasi vysk. Klungevičiui, kad Kvitnickis skolos jam taip ir nesumokėjęs. Reaguodamas į tai, Kvitnickis balandžio 24 d. pranešė vyskupui, jog davęs nurodymą Perlojos seniūnijos dvaro valdybai (дворовому правлению староства), kad ta kuo greičiau patenkintų Laucevičiaus pretenzijas.

“Kuo greičiau” užsitęsė dar bent ketverius metus. Dėl įsiskolinimo Laucevičiui grąžinimo vyskupas 1841 m. gegužės 26 d. buvo kreipėsis į Vilniaus gubernijos valdybą. Gubernijos valdybos 3-ojo skyriaus (отделение) 1-ojo stalo 1841 07 05 pranešime vyskupui rašoma, kad gubernijos valdyba šį klausimą išspręsti nutarė pavesti Kauno žemės teismui ir apie tai pranešti Vilniaus gubernijos valdybai ir vyskupui (Kauno gubernijos tuomet dar nebuvo; ji įsteigta 1843 m.).

Išrašo iš Vilniaus vyskupijos valdybos žurnalo 1842 m. birželio 24 d. įrašo Nr. 4075 nuorašas rodo, kad nors ginčo sprendimas beveik prieš metus buvo pavestas Kauno žemės teismui, tačiau vyskupijos valdyba pinigų iki šiol negavo; birželio 25 d. apie tai informuota gubernijos valdyba. Pinigų M. Laucevičiui pragyventi vyskupija davusi iš vienuolynams skirtų lėšų (монастырских сумм) procentų. Beje, vysk. Klungevičius jau pasimiręs, ir jo pareigų perėmėjas Jonas Civinskis (šis vyskupas vyskupiją administruos antrą kartą!) prašo gubernijos valdybos greičiau patenkinti mirusio vyskupo Klungevi-

čiaus raštą. Tad Vilniaus gubernijos valdybos 1-ojo skyriaus 1-ojo stalo viršininkas

(столоначальник) 1842 m. liepos 18 d., atsakydamas vysk. Cinvinskiui į jo 1842 06 25 Nr. 4075, rašo, jog Kauno žemės teismas įpareigotas imtis prieš kaltininkus įstatymo numatytų priemonių ir apie tai raportuoti gubernijos valdybai. Ir pagaliau tas pats Vilniaus gubernijos “stolonačalnikas” praneša Vilniaus vyskupijos valdytojui, kad Perlojos dvaro nuomotojas Juozas Adomavičius užmokėjęs Laucevičiui 50 sidabro rublių, o kitą skolos dalį sutarta atidėti metams. Pridedamas M. Laucevičiaus pinigų gavimo pakvitavimas (1843 m. kovo 6 d., Perloja). Kvitą pasirašė M. Laucevičius ir administratorius Rogulskis (matyt, dvaro administratorius). Tačiau tuo M. Laucevičiaus su Perloja susiję vargai nesibaigė.

Kun. Motiejų Laucevičių iš Perlojos iškėlus, Vilniaus kurijos 1838 m. balandžio 15 d. potvarkiu Nr. 1351 Perlojos bažnyčią norėta perduoti dominikonui Labenskui (MAB 318-25618). Tačiau balandžio 18 d. į Perloją atvykus Daugų klebonui M. Holubovskiui, iš Onušio atvažiavo Gabrielius Vilčiauskas (MAB 318-24759 jis vadinamas Kristupu!) su kurijos balandžio 16 d. potvarkiu Nr. 1359, kad bažnyčia būtų perduota jam, nes Labenskas po ilgos ligos dar neatsigavęs... Daugų klebonas 1838 m. balandžio 19 d. raportu vyskupijos valdytojui Klungevičiui pranešė (MAB 318-25618), kad balandžio 18 d. Perlojos bažnyčią su jai priklausančia žeme ir kitu turtu perdavė G.Vilčiauskui. Naujam klebonui teks užmokėti bažnyčios įsikolinimą Perlojos dvarui už praėjusius ir šiuos metus, nes buvęs kunigas Laucevičius, neturėdamas pajamų, pinigus išleido pragyvenimui; bažnyčios skola sudaro kelias dešimtis sidabro rublių. Nesuprantama, kaip atsirado ta bažnyčios skola, jei dvaras M. Laucevičiui buvo skolingas apie 100 rb?

1838 m. gegužės 30 d. Trakų dekanas, Valkininkų klebonas Jonas Kazlauskas (Kozlovski) rašo Vilniaus vyskupijos valdytojui, šv. Anos I-os klasės ir šv. Vladimiro ordinų kavaliieriui B. Klungevičiui, jog Perlojos parapijiečiai kreipėsi į dekaną, kad buvęs jų parapijos administratorius M. Laucevičius išvažiuodamas pasiėmė įvairių bažnyčios reikmenų, ką savo laiške patvirtinęs ir kun.Vilčiauskas. Laucevičius “tuokart nepaliko ir ką ant altoriaus uždegti” (“že i na ten raz na ołtarzu nie zostawił co zapalić”). Dekanas be paties Laucevi-

čiaus negali patikrinti skundo, todėl jį persiunčia kurijai (MAB 318-25619).

Perlojiškių 1838 m. gegužės 25 d. prašyme rašoma, kad buvęs jų kunigas M. Laucevičius išvyko “bez obrachunku z plebanji przelajskiej i bez podpisu parafianów, pokrywdziwszy biedny kościółek parafji Przelajskiej” (išvyko “iš Perlojos klebonijos be apskaitos ir be parapijiečių parašo, nuskriaudęs vargingą Perlojos parapijos bažnytėlę”). M. Laucevičius pasiėmęs (visi daiktai išvardinti 7-uoose rašto punktuose) altoriaus žvakides, daug žvakių (pradegintų ir nepradegintų, paėmęs Perlojos dvaro pono Motiejaus (pavardė neiššifruojama) padovanotą rankinį varpelį, dvi kamželes – vieną muslino, kitą irgi plono audeklo, dvi taures (puškas) ostijai laikyti, pasiėmė inventorių aprašus, visas aukų bažnyčiai registravimo knygas, knygą, kurioje registruoti išpažinties ėję ir už tai po 3 skatikus mokėję parapijiečiai (!), ir t.t. Po tris kryželius skunde pabrėžę 14 beraščių perlojiškių (Kristupas Venckūnas, Jonas Tamulionis, Karolis Lukšys, Raulas Sčesnulevičius, Domininkas Važgys, Martynas Palevičius, Motiejus Jackevičius ir kt.), o pasirašė 6 asmenys: Simonas Bušniauskas, Simonas Ankštutis, Mykolas Bučinskas, Pranciškus Stancauskas, Tadas ir Simonas Stankevičiai. Iš parašų galima spręsti, kad S. Bušniausko būta raštingo žmogaus; ne ką jam nusileidęs ir Simonas Stankevičius. Ištirti perlojiškių skundą vyskupija pavedė Merkinės klebonui J. Rimavičiui. Į jį 1838 m. rugpjūčio 5 d. raštu dar kartą kreipėsi grupė perlojiškių. Šį kartą reikštas pageidavimas, kad M. Laucevičius gražintų Perlojai bažnytines registravimų knygas. Kryžiuokais “pasirašė” seniūnijos galva (głowa starostwa, t.y. kaimo seniūnas) Kristupas Venckūnas ir Karolis Lukšys, pasirašė Simonas Stankevičius, Simonas Bušniauskas, Tadas Stankevičius, Grigas (pavardė neįskaitoma) ir Simonas Ankštutis.

Svyrių dekanas Senkevičius vysk. Civinskiui 1838 08 01 buvo persiuntęs Laucevičiaus 1838 07 28 pasiaiškinimą dekanui, jog perlojiškių skundas neteisingas, “nes skundžiamasi melagingai ir nepagrįstai ir be reikalo trukdoma Dvasinė Vyresnybė” (“więc to fałszywie i niesłusznie skarżą się i bez potrzeby turbują Zwierzchność Duchowną”); M. Laucevičius rugpjūčio 1 d. pats atvykęs pas vyskupą. Rugpjūčio 2 d. Laucevičius rašo vysk. Civinskiui, kad turįs vykti į Perloją reikalo aiškintis vietoje, todėl nuolankiai prašo skirti pareigūną, kuris padėtų išsiaiškinti skundą.

Vilniaus vyskupijos valdytojui, vyskupui sufraganui J. Civinskiui raportą Merkinės klebonas J. Rimavičius parašė 1838 m. rugpjūčio 6 d. Pasak Rimavičiaus, perlojiškių skundas tėra kun. Vilčiausko insinuacijų padarinys. Merkinės klebonas rašo, jog “miela man buvo matyti, su koku džiaugsmu parapijiečiai sveikino kun. Laucevičių”; perlojiškiai kvietė jį grįžti Perlojon ir tęsti bažnyčios atnaujinimo darbą. Parapijiečiai išdavė kvitą, kad M. Laucevičius grąžino jiems 15 rb – pinigus, likusius nuo pirktos valandas mušančio laikrodžio (pozytywka). Dabar Vilčiauskas parapijiečių niekaip negalės paveikti!

Matome, kad dorumu nepasižymėjęs kun. Vilčiauskas manipulavo neraštingų ir patiklių perlojiškių pasitikėjimu. Ir štai Perlojos “aukštuomenė” – “galva” (kaimo seniūnas) Martynas Bartkevičius, mokesčių rinkėjas (rusiškame tekste pavartotas polonizmas *поборца*) Jonas Stoškus ir rinktinis (*выборный*) Karolis Lukšys (visi trys buvo tarp tų, kurie pasirašė 1838 05 25 kun. Vilčiausko inspiruotą skundą!) – 1840 m. birželio 9 d. raštu kreipėsi į Perlojos seniūnijos valdytoją generolą leitenantą ir kavaliery Kvitnickį (MAB 318-25618), kad šis tarpininkautų vyskupijoje, jog iš Perlojos būtų iškelintas kunigas Vilčiauskas. Iš rašto matyti, kad jau gegužės 30 d. jie prašę Vilniaus vyskupo, jog jiems būtų paskirtas dominikonų ordino dvasininkas Labauskas (toje pat byloje, M. Holubovskio 1838 04 19 rašte, kaip matėme, jis vadinamas Labenskiu). Pasak perlojiškių, Vilčiauskas nėra dvasios tėvas, o tik blogus pavyzdžius rodantis gundytojas (*соблазнитель*). O jeigu vyskupija nenorėtų Perlojai skirti Labausko, tai lai skiria bernardinų ordino kunigą Bruževičių; be kunigui priklausančios algos, perlojiškiai pasižada kasmet jam mokėti dar po 30 sidabro rublių. Seniūnijos valdytojas K. Kvitnickis perlojiškių prašymą be savo nuomonės persiuntė vyskupijos valdytojui B. Klonevičiui.

KUN. DOMININKO LEONAVIČIAUS BYLA

Kita su Perlojos bažnyčia susijusi ginčo byla yra MAB 318-25617. Tai Vilniaus Romos katalikų dvasinėje konsistorijoje nagrinėta byla tarp Vilniaus vienuolių bernardinų ir buvusio Perlojos kunigo

Domininko Leonavičiaus (beje, kai kurie šaltiniai – “Lietuviškoji tarybinė enciklopedija”, t. 6, V., 1980, p. 50; “Ateizmo žodynas”, V., 1978, p. 94 – klaidingai rašo konsistorijas buvus tik prie stačiatikių vyskupijų). Anksčiau minėtas Valkininkų klebonas J. Kazlauskas, tik jau kaip Merkinės dekanas (Merkinės dekanato 1838 05 30 dar nebuvo), 1849 m. kovo 1 d. praneša Vilniaus konsistorijai, kad Perlojos filijos klebonas Domininkas Leonavičius, pagrasintas kilnojamojo turto licitacija (varžytinėmis), jam, Kazlauskui, vasario 24 d. atidavė 26 rb 15 kap užmokėti Vilniaus bernardinams už maitinimąsi (stól) per rekolekcijas (konsistorija apie skolą D. Leonavičiui buvo priminusi 1848 m. spalio 8 d. ir 1849 m. vasario 10 d. raštais). Pinigus J. Kazlauskas perdavęs Vilniaus bernardinų vienuolynui.

D. Leonavičius 1849 m. vasario 22 d. iš Perlojos buvo perkeltas vikaru į Darsūniškį (dabar Kaišiadorių raj.; pastaba J. Kazlausko 1849 03 16 raporte Nr. 91 apie skolos perdavimą). Tačiau paaiškėjo, kad vienuolyno pretenzijos buv. Perlojos kunigui perdėtos: vienuolynas buvo pateikęs neteisingą sąskaitą. Leonavičius likęs skolingas tik 6 rublius. Tad 20 rb 15 kap sidabru reikėjo grąžinti kun. Leonavičiui. Tokią sumą 1849 04 26 pripažinęs ir vienuolyno vizitatorius Vrublevskis. Čia ir prasidėjo “gumos tempimas” (visa byla – 20 lapų). Pasak konsistorijos, Leonavičius rekolekcijose vienuolyne buvęs pusę metų nuo 1847 m. balandžio 16 d. Tačiau vienuolyno viršininkas (kustorz) Kopecas 1849 m. balandžio 29 d. raštu Nr. 352 patikslina vienuolyno vizitatorių Vrublevskį, kad Leonavičius bernardinų vienuolyne gyvenęs nuo 1847 m. balandžio 16 d. iki lapkričio 30 d., t.y. 7 mėnesius 14 dienų. Už 7 mėnesius įsiskolino 28 rb, o už 14 dienų dar 1 rb 30 kap, arba iš viso 29 rb 30 kap, ir “kad Gerbiamoji Konsistorija malonėtų atkreipti dėmesį į Kunigą Leonavičių, kuris dėl tokios mažos sąskaitos nesugeba elgtis tvarkingai, tai kaip jis gali atlikti luomo pareigas ir savo kunigiško pašaukimo prievoles” (“aby Przeswietny Konsistorz raczył zwrócić uwagę na Księdza Leonowicza, że ten, kiedy w tak małym rachunku nie umie zachować akuratności, to jakże może zachować powinności stanu i obowiązki powołania swojego kapłanskiego”). Tačiau konsistorija 1849 05 16 posėdyje nutarė, jog Leonavičiui reikėtų grąžinti 14 rb 23 ir 1/3 kap sidabru – tiek jis permokėjęs vienuolynui. Vilniaus Bernardinų bažnyčios klebono pareigas einantis P. Jusevičius 1849 07 30 rašo kon-

sistorijai, kad 14 rb 23 ir 1/3 kap D. Leonavičiui grąžins iš velionio dvarininko Domininko Lajevskio testamentu paliktų 250 rublių.

Iš Gardino dekanas Juzefo Kosteneco 1850 01 31 rašto Vilniaus Romos katalikų konsistorijai aiškėja, kad kun. Leonavičius bernardinų vienuolyne atlikęs bausmę (už ką, nerašoma) ir kad konsistorijos priteistų pinigų vienuolynas kunigui dar negrąžinęs. Pasirodo, Jusevičius konsistorijai pinigus įmokėjęs, tačiau ta Leonavičiui jų nepersiuntusi. Konsistorija 1850 m. vasario 9 d. nutarė pinigus kunigui išsiųsti paštu, persiuntimo išlaidas kompensuojant iš Leonavičiaus sumos (реченных денег). Pinigus – 14 rb 23 ir 1/3 kap – Domininkas Leonavičius gavęs 1850 m. kovo 27 d. (yra pakvitavimas): arba pašto išlaidas padengė konsistorija, arba pinigus nuvežė koks nors asmuo. Permokėtos skolos grąžinimą ir jos paėmimą galutinai patvirtina konsistorijos posėdžio 1850 m. rugpjūčio 16 d. protokolas.

KUN. TOMO MILIAUSKO BYLA

Po metų prasidėjo dar viena paini Perlojos bažnyčią liečianti byla (MAB 318-24754). Po įvairių peripetijų ji galutinai pasibaigė tik po 18-kos metų, po kunigo Tomo Miliausko mirties.

Merkinės dekanas, Valkininkų klebonas J. Kazlauskas 1851 m. rugpjūčio 8 d. rašo Vilniaus dvasinei konsistorijai, kad liepos 28 d. į ją kreipėsi Perlojos filijos administratorius Tomas Miliauskas (Milevski), jog iki tol filijai priklausiusią ir niekieno neinvestuotą, valstiečių negyvenamą žemę – 6 valakus, esančius Daugų seniūnijoje, prie Biniūnų akalicos, imta dalinti Daugų bendruomenės valstiečiams. Ta žemė – tai Suzintonys (ar Suzintėnai? lenk. Suzintany); iki šiol tą žemę apšėdavo Biniūnų šlėktos, o bažnyčia gaudavo trečią pėdą, iš ko kunigas ir pragyveno. Kodėl žemė dalinama valstiečiams, neaišku: ar tai daroma aukščiausios valdžios patvarkymu, ar dėl matininko savivalės ir klaidos? Greičiausiai tai daroma per klaidą: mat yra duje Suzintonys, kurių pavadinimai kilę iš dviejų tikrų brolių Suzintų (ar Suzinų?). Vieni Suzintonys (6 valakai) priklauso valstybės išdui, kitaip tariant, yra valstybinė žemė; o Suzintas išdui įsiskolinęs; ta žemė būdavo apšėjama įvairių valdytojų (paskutinytis – Antanas Gudačiauskas). Kiti Suzintonys, taipogi 6 valakai, neturintys

jokių skolų, antro brolio Suzinto atiduoti Perlojos filijai ir, kaip valstiečių (sielų) negyvenami, valstybės išdo nuosavybėn nebuvo paimti. Tačiau Vilniaus valstybės turtų rūmai (Палата государственных имуществ) liepė išdalinti valstiečiams 12-kos valakų Suzintonis prie Biniūnų (Suzintonyis irgi vadinami akalica arba viensėdžiu). Konsistorija šį klausimą nagrinėjo 1851 m. rugsėjo 6 d., pripažinusi, kad įvykęs apsirikimas, ir rugsėjo 15 d. išsiuntė raštą Nr. 7829 Vilniaus valstybės turtų rūmams. Šie nesiėmė priemonių teisybei nustatyti, nes konsistorija vėl (1852 08 26) kreipėsi į Valst. turtų rūmus klausdama, kas padaryta dėl Perlojos bažnyčios žemės. Rusijos Valstybės turtų ministerijos Vilniaus valstybės turtų rūmų vardu gubernijos liustratorius 1852 m. spalio 11 d. konsistorijai pranešė, kad Suzintonių sklypas yra gana toli nuo Perlojos parapijos, įsiterpęs tarp Daugų valstybiniam dvarui prikausančios žemės, todėl siekiant geriau sutvarkyti žemėvaldą ir vietos dvasininkui sutikus, tas sklypas paliktas Daugų valstybiniam valstiečiams, o liustratoriui Ritvinskiui pasiūlyta tiek pat žemės, t.y. 106,08 dešimtinės, Perlojos bažnyčiai išskirti iš buv. Perlojos palivarko žemių. Konsistorija 1852 10 16 vėl svarstė šį reikalą ir įpareigojo Merkinės dekaną P. Kaminską išsiaiškinti, ar Perlojos kunigas tikrai sutikęs sukeisti Suzintonių valdas su Perlojos palivarko žeme ir ar tai bus bažnyčiai naudingiau.

Taigi byla tęsėsi toliau. Dabar pasiremsime Lietuvos valstybinio istorijos archyvo fondo 525, apyrašo 6 byla 493 – žiniomis apie Varenos kaimo bendruomenės Perlojos valstybinio dvaro liustraciją (1859 m. žinios).

Dėl Perlojos bažnyčios žemių į Vilniaus Romos katalikų dvasinę konsistoriją 1857 m. birželio 11 d. kreipėsi Merkinės dekanas Petras Kaminskas. Konsistorija, reikalą apsvarsčiusi 1858 m. rugpjūčio 7 d., dėl Perlojos bažnyčiai padarytos skriaudos tą pačią dieną kreipėsi į Vilniaus valstybės turtų rūmus. Perlojos filijai iš viso turėtų priklausyti 235, 92 deš. žemės: pirma – dabar esančios 129, 84 deš. žemdirbystei tinkamos ir netinkamos žemės, ir antra – už 10 varstų, Suzintonyse, tarp Daugų valstybinio dvaro žemių įsiterpusios 106,08 deš. Žemė Suzintonyse valstybės išdan nepaimta, tik laisvai samdomas matininkas Višniapolskis 1847 metais per Daugų dvaro žemių surašymą savo plane Perlojos bažnyčiai priklausiusią žemę priskyrė Daugų dvarui ir per dvaro liustraciją valstybinės ir bažnytinės žemės atiduotos Arčiūnų, Padaugės ir Papiškių kaimų valstybiniam vals-

tiečiams. Liustratorius Ritvinskis 1852 04 10 pranešė Vilniaus valstybės turtų rūmams, kad Višniapolskio iš tikrųjų apsirakta ir kad Perlojos bažnyčiai priklausančias 106, 08 deš. reikėtų pakeisti kita žeme. Valstybės turtų rūmai 1852 05 03 liepė Ritvinskiui Suzintonių bažnytinės žemės išdan neimti; paskui rūmai 1852 10 11 nurodė Ritvinskiui 106, 08 deš. pakeisti į Perlojos dvaro žemę netoli klebonijos. Pagal liustratoriaus Ritvinskio 1853 03 15 ir 04 04 nurodymus tai padaryti turėjo matininkas Chojeckis. Tačiau Ritvinskį ir Chojeckį 1855 metų pradžioje iškomandiravus į Kauno guberniją, naujasis matininkas Baranovskis to nepadarė. Bažnyčiai atiduoti nurodytos žemės buvo išdalintos Perlojos valstiečiams. Ypač nukentėjo bažnyčia dėl pievų. Nors bažnyčiai ir liko 129, 84 deš., bet be šienaujamų pievų, todėl 106,08 deš. reikėtų kompensuoti.

Dekanas Kaminskas dėl Perlojos bažnyčios žemių konsistorijai vėl rašė 1858 m. spalio 22 d., o konsistorija savo ruožtu 1859 m. sausio 27 d. nutarė dar kartą kreiptis į Vilniaus valstybės turtų rūmus. Konsistorijai 1859 m. liepos 22 d. skundėsi pats Perlojos filialistas Tomas Miliauskas. Ir pagaliau valstybės turtų liustratorius Ritvinskis, vykdydamas Vilniaus valstybės turtų rūmų 1859 05 25 raštą Nr. 7330 ir vyriausiojo viršininko Vakarų gubernijose (generalgubernatoriaus) 1859 08 10 nurodymą, vietoj paimtų 106,08 deš. žemių Suzintonyse 1859 . rugsėjo 28 d. pažymėjo jas pačioje Perlojoje. Atliekant šį aktą, be Ritvinskio dar dalyvavo valstybinis matininkas Jokūbas Bakonas, patsai kunigas T. Miliauskas, Varėnos kaimo seniūnas Karpavičius ir 24 Perlojos miestelio valstybiniai valstiečiai (LVIA bylos 493 lapai 19-32).

Vilniaus valstybės turtų rūmams 1860 m. liepos 18 d. Varėnos kaimo bendruomenės Perlojos dvaro Dvarčių kaimo valstiečiai skundėsi, kad per dvaro žemių liustraciją iš jų atimtos pievos; liustratorius Ritvinskis atidavęs jas kunigui Miliauskui, o valstiečiams pažadėjęs tokį pat plotą skirti kitoje vietoje. Tačiau valstiečiai žadėtų plotų nesulaukė ir liko visai be šienaujamų pievų (MAB 318-24754, lapai 34-35; už neraštingus valstiečius skundo originalą pasirašė Petras Bleda).

Iš Varėnos kaimo valdybos (Оранское сельское управление) 1862 m. liepos 5 d. rašto kun. Miliauskui nuorašo sužinome, kad pagal inventorinį planą Senaprūdžio vietovėje 7-niems Kazimieravo valstiečiams skirta 4,44 deš. ir Dvarčių kaimo 5-kiems valstiečiams

2,82 deš. pievų. Kazimieravo kaimui dar skirta 2,95 deš. pievų prie Merkio. Tad iš viso Kazimieravo ir Dvarčių kaimų žmonėms skirta 10, 21 deš., ir jie turi neginčijamą teisę tą žemę valdyti, nes už ją moka duoklę (оброк) išdui (kunigas Miliauskas tas pievas buvo nusipjovęs ir žalią žolę susivežęs sau). (Senaprūdis – vietovė prie Derežnos upelio maždaug už 1,5 km į pietryčius nuo kairiakrantės Perlojos; Moliadugnio gyventojai tas viksvų pievas vadino Kemsinių prūdu, mergežeriškiai – Dvarčių pievomis.) Varėnos kaimo valdyba prašo dvasišką tėvelį nelįsti į tas pievas ir laukus, kurie pagal planą jam nepriklauso; už svetimos nuosavybės teisių pažeidimą bus pranešta Valstybės turtų rūmų valdytojui. Su rašto kopija kun. Miliauskas supažindintas (yra jo parašas, MAB 318-24754).

Merkinės dekanas Feliksas Raškauskas (Roškovski) 1862 m. liepos 16 d. rašė konsistorijai, kad liepos 11 d. kun. Miliauskas jam pasiskundė, jog Varėnos bendruomenei priklausantys valstiečiai iš Dvarčių ir Kazimieravo kaimų savavališkai nupjovė Perlojos bažnyčiai priklausančias pievas ir taip visiškai nualino Miliausko ūkį. Mat Suzintonis prie Biniūnų pakeitus į Perlojos palivarko žemes, bažnyčiai teko dalis tokių žemių – pievų ir kt., – kurios anksčiau priklausė valstiečiams; šienaudavo tas pievas ir Perlojos valstiečiai. Matininkas Chojeckis žemių ribas buvo pažymėjęs ženklais, tačiau kitas matininkas (межевик) juos panaikino.

Kunigo Miliausko skundą prieš Dvarčių ir Kazimieravo valstiečius konsistorija svarstė 1862 m. liepos 30 d.; pagal dekaną tyrimą teisingas Miliauskas – valstiečiai savivaliauja. Tačiau iš tų kaimų anksčiau (1860 07 18) skundo (byloje jis pateiktas sutrumpintas) matyti, kad per žemių liustraciją valstiečiams buvo skirta pievos Stavišės ir Kunigo pievos vietovėse, kurias valstiečiai be jokių kliūčių naudojo, bet 1859 metais liustratorius Ritvinskis jas atėmė ir atidavė Miliauskui, kol valstiečiams pievų bus skirta kitur. Dvarčių bei Kazimieravo kaimų ir Perlojos kunigo pievų klausimas 1862 metų vasarą greičiausiai dar nebuvo galutinai išsprendęs, todėl ir vyko kalbami nesutarimai.

Numalšinus 1863-1864 m. sukilimą ir Lietuvoje sustiprėjus rusų valdžios reakcijai, buvo uždaryta dešimtys katalikų bažnyčių, vienuolynų. Vyriausiojo krašto viršininko (generalgubernatoriaus) potvarkiu 1866 m. uždaryta ir Perlojos bažnyčia. Jai priklausiusi žemė išdalinta neseniai iš baudžios paleistiems valstiečiams.

Merkinės dekanas M. Petrauskas (Piotrovski) 1866 m. birželio 12 d. raporte Vilniaus konsistorijai pranešęs, jog buvęs Perlojos filialistas Tomas Miliauskas tądien jam parašęs, kad Vilniaus valstybės turėtų rūmų valdininkas Bezkorovainis (Безкоровайный) birželio 10 d. kunigui pranešė, jog pagal rūmų potvarkį jis valstiečiams nuomos pagrindu (в арендное содержание) atidavęs Perlojos bažnyčiai priklausiusias žemes, tačiau valdininkas visai neužsiminė apie laukuose esančius pasėlius ir žemės įdirbimą, už ką kunigui turėtų būti atlyginta. Anot Miliausko paskaičiavimų, jam turėtų būti atlyginta už: 7 ketvirčius pasėtų rugių – 70 sidabro rublių, 1 ketvirtį žieminių kviečių – 15 sid. rb, 10 ketvirčių aviųž – 50 sid. rb, 4 četverikus žirnių – 5 sid. rb, 2 četverikus miežių – 2 sid. rb (rusiškai rašytame rašte pavartotas polonizmas оркиш, t.y. dvieiliai miežiai), 10 ketvirčių bulvių – 35 sid. rb, 19 gorčių linų – 5 sid. rb, 15 gorčių kanapių – 4 sidabro rubliai. Iš viso už pasėlių sėklą ir laukų įdirbimą Miliauskui priklausytų 201 sidabro rublis. Konsistorijos prašoma padėti išieškoti iš valdžios tą sumą T. Miliausko naudai. (Ketvirtis – senas biralų saikas; Rusijoje ir Lietuvoje, kaip ir gorčius, jis skyrėsi. T. Miliauskas skaičiavęs lietuviškais saikais. Lietuviškas ketvirtis būtų 1/4 lietuviškos statinės – apie 101-102 litrus. Četverikas daugiau žinomas kaip rusiškas saikas; aštuoni četverikai sudarė vieną rusišką ketvirtį. Matyt, pagal analogišką rusišką saiką vartotas ir lietuviškas četveriko atitikmuo, t.y. 1/8 lietuviško ketvirčio. Tai būtų apie 12,5 litro; ketvirtis miežių kainuotų 8 sid. rb. Bulvės anuomet buvo brangios: 1 ketvirtis – 3,5 sid. rb, t.y. toks pat saikas rugių nebuvo net 3 kartus brangesnis už bulves. Lietuviškas gorčius, 2,82 litro, XIX a. plintant metrinei matų sistemai, suapvalintas iki 3 litrų. T. Miliausko skunde nurodytus javų saikus pavertę metriniais saikais (litrais), gautume: rugių – apie 710 litrų, kviečių – 101 l, aviųž – 1020 l, žirnių – 50 l, miežių – 25 l, bulvių – 1020 l, linų – 55-57 l, kanapių – apie 45 litrus.)

Konsistorija, 1866 m. birželio 16 d. apsvarsčiusi Merkinės dekaną birželio 12 d. raštą, liepos 2 d. išsiuntė raštą Nr. 4565 Vilniaus valstybės turtų rūmams.

Į konsistoriją 1866 m. liepos 6 d. kreipėsi pats buvęs Perlojos filijos kunigas. Jis pakartojo tą patį, ką savo 1866 06 12 rašte išdėstė Merkinės dekanas. Atseit, panaikinus filiją, žemė išdalinta valstiečiams, nors pasėliai turėtų priklausyti jam; jis vėl išskaičiuoja pasė-

liams sunaudotą sėklą ir rašo, kad jam priklausytų 225 sidabro rubliai. “Угодия Пржелайской филии я принял в худом виде, без малейшего засева, необработанные и луга неочищенные, которые собственными моими трудами и средствами удобрил, унавозил, луга очистил и, обсеменив собственным зерном из средств моей старательности и трудов хозяйства...” (“Perlojos filijos naudmenas aš perėmiau blogos būklės, visai neapsėtas, neįdirbtas ir pievas neišvalytas, kurias savo paties darbais ir priemonėmis įtrešiau, įmėžiau, pievas išvaliau ir, apsejęs nuosavais javais mano rūpestingumo ir ūkio darbų dėka...”) Kunigas rašo, lyg pats, o ne tarnai ar valstiečiai tą žemę būtų įdirbę! Konsistorija 1866 07 11 vėl svarstė Miliausko pretenzijas ir liepos 15 d. išsiuntė raštus Nr. 5003 ir Nr. 5004 Vilniaus valstybės turtų rūmams ir Merkinės dekanui.

Valstybės turtų rūmų patarėjas į konsistorijos 1866 m. liepos 2 d. ir liepos 15 d. Nr.Nr. 4565 ir 5003 atsakė 1866 m. rugpjūčio 12 d.: Perlojos bažnyčios žemė paimta valstybnės išdo žinion, ir išdas patyręs nuostolių, kadangi bažnyčia žemę valdžiusi neteisėtai; o jeigu valdininkas Bezkorovainis pavartoję jėgą, tai prašoma patikslinti kokią, už ką jis bus nubaustas.

Konsistorija prie šio klausimo vėl grįžo 1866 m. rugpjūčio 19 d. Konstatuota, kad anksčiau Perlojos bažnyčiai priklausė 129,94 dešimtinės žemės: 1,39 deš. užėmė daržai ir pastatai, 25,15 deš. – ariama žemė trijuose sklypuose, 97,39 deš. – nenaudojama žemė, šienaujama pievų įvairiose vietose – prie ariamos žemės ir atskirai – buvo 5,91 dešimtinės. Tačiau tai be Suzintonių prie Biniūnų, kurie pakeisti į 106,08 deš. žemės iš Perlojos palivarko. Tad iš viso bažnyčia valdė 235,92 deš. žemės. Bezkorovainio pavartota “jėga” – tai galbūt tik netinkamai pavartota rusų kalbos sąvoka. Valstybės turtų rūmų 1866 m. spalio 6 d. atsakyme konsistorijai pabrėžta, kad Miliausko pretenzijos nepagrįstos, nes jis naudojosi žymiai didesniu žemės plotu, negu jam priklausė, – ne 33 dešimtinėmis, o turėjo daugiau kaip septynis kartais didesnę plotą.

1866 m. spalio 13 d. konsistorija dar kartą svarstė T. Miliausko reikalus ir 1866 11 21 išsiuntė raštą Nr. 8178 Romos katalikų dvasinei kolegijai į Peterburgą. Kolegija Jo Imperatoriškosios Didenybės Visos Rusijos Monarcho vardu 1866 12 05 raštu Nr. 3112 atsakė, kad Miliausko pretenzijos dėl 225 sidabro rublių išieškojimo iš valstybės išdo nepagrįstos, nes jis naudojosi žymiai didesniu žemės plo-

tu, negu turėjo teisę. Be to, Vilniaus konsistorija privalėjo tikrinti, kiek žemės valdė bažnyčia, ir konsistorija turės paaiškinti, kodėl, pagal kieno potvarkį ir kada Miliauskui toks plotas buvo skirtas. Raštą pasirašė prelatas F. Roškovskis, t.y. prieš ketverius metus buvęs Merkinės dekanas, perkeltas darbui į Rusijos sostinę.

Tuo ginčas dėl skolos buv. Perlojos kunigui nesibaigė. Romos katalikų dvasinė kolegija 1869 m. rugsėjo 24 d. raštu Nr. 2228 Vilniaus konsistorijai priminė (pasirašė posėdininkas kanauninkas Slapčinskis), kad ankstesnis generalgubernatorius (M. Muravjovas-Korikas. – V. Č.) 1864 metais buvo įsakęs Vilniaus valstybės turtų rūmams Perlojos bažnyčiai palikti tik 33 dešimtinės žemės, o kitą jos žemę išdalinti valstiečiams, kuriems žemės labai trūko. Vyriausiojo krašto viršininko potvarkiu 1866 metais Perlojos bažnyčių uždarius, jos žemę nutarta paimti išdo žinion. Perimant žemę nustatyta, kad bažnyčiai priklausė ne 235,92 dešimtinės, kaip yra pagal dokumentus, o 276,72 deš., t.y. 40,80 deš. daugiau, ir kad iš bendro ploto tik 129,37 deš. prigulėjo bažnyčiai pagal išdo skirtinę žemę (надел), o 147,35 deš. bažnyčia buvo užgrobusi iš valstiečių žemių valdų. Taigi kunigas vietoj 33 dešimtinių valdė viršaus dar 243,78 deš. žemės, tad jo pretenzijos dėl atlyginimo už pasėlius nepagrįstos, kadangi valstybės išdas ir taip patyręs nuostolių, nes negavo duoklės už bažnyčios užgrobtą žemę, o kunigas iš jos pelnėsi visą laiką. Todėl buvusioje jo žemėje esantys pasėliai turi būti paimti išdo žinion kaip bent dalinis atlyginimas už išdo patirtus nuostolius. Kadangi nuo 1864 m. iki 1866 m. birželio imtinai T. Miliauskas žeme naudojosi neteisėtai, joje pasėti rugiai, miežiai, žirniai, kanapės ir bulvės bei darže pasėtos įprastos daržovės, dar pridėjus tai, kas atiduota valstiečiams, įvertinta 115 rb 55 kap. Valstybės turtų ministras generolas adjutantas Velenojus irgi pripažįsta, kad atlyginti Miliauskui už pasėlius ir žems įtręsimą nėra pagrindo (mat Valstybės turtų ministerijoje svarstytas vidaus reikalų ministro 1869 09 07 raštas Nr. 1824). Vidaus reikalų ministerija T. Miliausko pretenzijų nepatenkino. Tokia buvo Peterburgo reakcija į Vilniaus konsistorijos 1866 m. lapkričio 21 d. raportą Nr. 8178.

Vilniaus konsistorija 1869 m. spalio 6 d. dar kartą grįžo prie T. Miliausko reikalų. Priimta domėn, kad 1867 m. rugsėjo 5 d. Tomas Miliauskas pasimiręs, tad ir ginčas toliau nesvarstytinas (konsistorijos 1869 10 06 protokolai, MAB 318-24754, lapas 44). Tai bent:

kunigas numirė, o jo pretenzijos dar dvejus metus aptarinėtos valdžios įstaigose!

BAŽNYČIOS UŽDARYMAS. MĖGINIMAI JĄ NUGRIAUTI

Vilniaus generalgubernatoriaus Michailo Muravjovo potvarkiu Perlojos bažnyčia buvo uždaryta 1866 m. gegužės 25 d. (pastaba pieštuku Vilniaus gubernijos 1867 m. spalio 5 d. rašto Vilniaus vyskupijos valdytojui parašėje, MAB 318-33869; uždarymo data naujuoju stiliumi būtų 1866 06 06). Todėl netikslus teiginys Broniaus Kviklio veikale “Kaišiadorių vyskupija” (“Lietuvos bažnyčios”, t. 6, Chicago, 1987), p. 296: “1863-1905 m. būvyje bažnyčia buvo rusų valdžios uždaryta” (atidaryta, kaip matysime vėliau, 1906 metais). Pretekstas bažnyčiai uždaryti buvo tai, kad per 1863 m. sukilimą valstiečiai sunaikino Perlojos palivarko sodybą. Uždarytos bažnyčios inventorių perduotas Merkinės dekanui.

Vilniaus gubernatorius 1867 10 05 vyskupijos valdytojui pranešė, jog pasenusią Perlojos bažnyčią nutarta nugriauti, jos medžiagą perduodant katalikų dvasininkijai. Bažnyčią nugriauti įpareigotas Trakų apskrities ispravnikas (apskrities policijos viršininkas), dalyvaujant lotynų (katalikų) dvasininkijos atstovui. Vyskupijos valdytojo prašoma paskirti atstovą, kuris dalyvautų bažnyčią nugriaunant ir pasiimtų jos griuvenas. Taip esąs numatęs vyriausiasis krašto viršininkas (generalgubernatorius). Vyskupija būti dvasininkijos atstovu (deputatu) įpareigojo Merkinės dekaną Mackevičių. Tačiau bažnyčia nebuvo nugriauta.

1875 m. balandžio 29 d. Merkinės dekanui V. Živoronokui (ar Živoronkui, Živoronekui? rus. Живоронок, lenk. Żyworonek) iš Vilniaus Romos katalikų dvasinės konsistorijos rašoma (Nr. 443), kad šis Perlojos bažnyčią nugriautų, o jos medžiagą pervežtų į Merkinę, kur tą medžiagą būtų galima panaudoti kitai statybai ar kitiems ūkiniams reikalams; apie medžiagos sunaudojimą pranešti konsistorijai. Tačiau griauti bažnyčią ir dabar neskubėta, nes niekieno nepasirašytas 1875 10 08 raštelis dekanui primena apie balandžio 29 d. nurodymo įvykdymą. Dekanas V. Živoronokas iš Jiezno (jis

buvo Jiezno klebonas; Vincentas Živoronokas palaidotas prie šv. Kryžiaus atradimo bažnyčios Vilniaus Jeruzalėje; miręs 1897 m., būdamas 58 metų amžiaus) 1875 m. spalio 14 d., atsakydamas į spalio 8 d. nurodymą (предписание) Nr. 1252, rašo vyskupijos valdytojui, Vilniaus katedros prelatui prepozitui, konsistorijos oficialui, teologijos daktarui Petruui Žilinskui (visi susirašinėjimo dokumentai rašyti rusiškai), kad pats buvo nuvykęs į Perloją apžiūrėti, kokia ten bažnyčios medžaga ir į kurią artimiausią parapiją ją būtų galima nugabenti. Dekanas įsitikinęs, kad bažnyčia dar ilgai gali stovėti ir be remonto, o jeigu kiek pataisius, tai kas gali pasakyti, kiek dar stovės?! Apvažiavęs aplinkinius klebonus nerado nė vieno, kuris sutiktų Perlojos bažnyčią nusigriauti ir smėlētu keliu persivežti. Matome, kad ir klebonai buvo solidarūs: kaimynams pakenkti nenorėjo. Dekanas planuoja panašų žygį atlikti žiemą. Be to, jis gavęs Daugų bažnyčios administratoriaus raštą, kad Perlojos bažnyčia esanti kapinėse, tad reikalinga ir atvežtiems numirėliams laikyti. Kartu dekanas praneša, jog gavęs konsistorijos 1875 08 20 raštą, kuriame nurodyta surinkti gyventojų parašus Butrimonių ir Perlojos bažnyčioms išlaikyti, ir dabar tuos parašus renka.

Po metų, 1876 m. lapkričio 18 d., vyskupijos valdytojas grumena dekanui Živoronokui, kad šis privalo kuo greičiau įvykdyti jo nurodymą nugriauti Perlojos bažnyčią, ir pagrasina, jog dekanas gali būti atleistas iš pareigų už vyskupijos valdytojo nurodymų atsainų vykdymą (за нерадение; raštas Nr. 1588). V. Živoronokas 1876 m. gruodžio 3 d. pranešė P. Žilinskui, kad, gavęs jo raštą Nr. 1588, parašęs nurodymą Daugų administratoriui Petrauskui ir pasts nuvykęs į Daugus įteikęs jam pasirašytinai (Petrauskas pakvitavimą pasirašęs gruodžio 1 d.). Vyskupijos valdytojas Žilinskas 1876 12 09 rašo (Nr. 1678) dekanui, kad už jo nurodymų nevykdymą ir dalyko “perpasavimą” Daugų administratoriui paskutinį kartą apsiriboja “griežčiausiu papeikimu”: “...Я в последний раз ограничиваюсь строжайшим выговором Вам за неисполнительность по службе и небрежное внимание к моим распоряжениям.” (“...Už nerūpestingumą tarnyboje ir atsainų požiūrį į mano nurodymus aš paskutinį kartą apsiriboju griežčiausiu papeikimu Jums.”) Vyskupijos valdytojas vėl nurodo neatidėliojant dar kartą vietoje ištirti bažnyčios nugriovimo ir atidavimo artimiausiems klebonams klausimą, pabaigoje pridurdamas, jog dekanui neįvykdžius šito nurodymo, jis bus privers-

tas dekaną, kaip apsileidėlį (как нерадивого), paskirti vikaru! Atsakydamas į P. Žilinsko raštą Nr. 1678, Živoronokas 1876 m. gruodžio 29 d. rašo, jog nurodymą nugriauti Perlojos bažnyčią davęs Alovės administratoriui kun. Kuprevičiui. Gruodžio 23 d. buvę vietoje ir bandę ardyti bažnyčios stogą (net savo kopėčias buvo nusivežę!). Tačiau kai tik pradėjo darbą, susirinko daugiau kaip šimtas parapijiečių, pasipylė priekaištai, prasidėjo verksmai, grasinimai darbininkams, todėl tie metė darbą. Dekanas pakvietęs kaimo seniūną, kad šis lieptų žmonėms išsiskirstyti. Bet žmonės vis labiau priešinosi, ir jų rinkosi vis daugiau. Dekanas, nenorėdamas statyti į pavojų savęs, Alovės kunigo ir darbininkų, sustabdė darbą ir lauks naujų vyskupijos valdytojo nurodymų; dekanas nuomone, nėra kitos išeities, kaip pavesti bažnyčią nugriauti policijai, kuri turi valdžios galią...

Tad 1877 m. sausio 18 d. Vilniaus vyskupijos valdytojas Žilinskas konfidencialiai parašė Vilniaus gubernatoriui (Nr. 124), jog nepaisant kelių mėginimų įvykdyti gubernatoriaus 1867 m. spalio 5 d. nurodymą nugriauti Perlojos bažnyčią, tai iki šiol nepadaryta. Vyskupijos valdytojas perpasakoja sausio 17 d. gautą Merkinės dekanas 1876 12 29 raštą apie įvykius Perlojoje gruodžio 23 d.

Sena Perlojos bažnytėlė per dešimtį metų taip ir nebuvo nugriauta. Galbūt ilgainiui ir caro valdžia į tai nekreipė dėmesio, nes bažnytėlė prastovėjo dar beveik 30 metų, kol buvo vėl atidaryta. Kita vertus, vyskupijos valdžios “griežtus” nurodymus, grasinimus dekanui ir pan. reikėtų vertinti tik kaip bažnyčios vadovybės manevrus oficialiosios valdžios akims apdumti (nors vienas iš vyskupijos valdytojų, būtent Petras Žilinskas, kaip tik buvo rusų valdžios statytinis, netgi stengęsis katalikų bažnyčiose įvesti rusų kalbą). Sąmoningas valstybinės valdžios nurodymų vilkinimas buvo pasyvus pasipriešinimas rusų valdžios politikai katalikų bažnyčios atžvilgiu.

PASTANGOS VĖL LEISTI VEIKTI UŽDARYTAI BAŽNYČIAI

Neturėdami veikiančios savos bažnyčios, perlojiškiai su tokia būkle nesitaikstė. Iš MAB 318-25115 bylos – Perlojos bažnyčios 1897-1915 metų dokumentų – sužinome, kad jau 1893 metais Perlo-

jos kaimo gyventojai rašė “nuolankiausią prašymą” (всеподданейшее прошение) atidaryti filijos bažnyčią pamaldoms (byloje to prašymo nėra). Perlojiškių įgaliotiniai Petras Baublys ir Augustinas Ankštutis 1897 m. vasario 24 d. rašo Vilniaus konsistorijai, kad nesant bažnyčios Perlojoje, o priklausant Nedzingei, iki kurios žmonėms 10 ir daugiau varstų, ypač patvinus upėms, bažnyčios negalima pasiekti, o klebonas negali atvykti. Todėl senukai miršta be išpažinties, o naujagimiai be sakramentų; sekmadieniais ir per šventes žmonės sėdi namuose, kas ypač neigiamai veikia jaunimą. Prašoma leisti laikyti pamaldas senojoje bažnyčioje. Jeigu civilinė valdžia pripažintų, jog tai negalima nuolat, tai leisti bent sekmadieniais ir per iškilmingas šventes. Remontą, kokio bažnyčiai reikėtų, perlojiškiai pasižada atlikti savo lėšomis. Perlojiškių prašymą konsistorija svarstė 1897 m. kovo 5 d. ir kovo 14 d. raštu įpareigojo Daugų bažnyčios kleboną Leopoldą Vaškevičių išsiaiškinti, kiek katalikų būtų tokioje parapijoje ir kiek pinigų reikėtų bažnyčios remontui.

L. Vaškevičius atsakė 1897 m. balandžio 3 d. Perlojos bažnyčią 1866 metais uždarius, 12 kaimų ir 2 akalicos (rus. застенки, lenk. zaścianek) priskirti Daugų parapijai, perdavus jai ir uždarytos bažnyčios turtą. Bažnyčios atidarymo Perlojoje motyvai L. Vaškevičiaus rašte vos ne žodis žodin atitinka 1897 02 24 perlojiškių prašymą (atrodė, kad Daugų klebonas ir bus rašęs tą prašymą). Apie Nedzinge nekalbama. Senoji Perlojos bažnyčia, anot Vaškevičiaus, visai geros būklės ir galėtų išstovėti dar daug dešimtmečių, nes suręsta iš smalingų pušinių rąstų. Jos remontui užtektų 662 rb 70 kap. Išvardinti visi kaimai ir akalicos (12 + 2) su gyventojų skaičiumi kiekvienoje gyvenvietėje (atskirai vyrų ir moterų). Gyventojų statistika tokia: Perloja – 1500 žmonių, Mančiagirė – 144, Žiūrai – 200, Trakiškiai – 109, Paūliai – 90, Milioniškė – 195, Kaibučiai – 118, Burokaraistėlė – 64, Vartavalakis – 78, Dvarčiai – 32, Kazimieravas – 64, Salovartė – 103, Lavysas – 17, Dubaklonis – 21 žmogus. Tad iš viso filijoje būtų 2670 abiejų lyčių žmonių.

Konsistorija 1897 m. balandžio 9 d. svarstė Perlojos bažnyčios klausimą ir nutarė prašyti Vilniaus gubernatorių, kad šis leistų Perlojos filijoje laikyti pamaldas (raštas gubernatoriui išsiųstas balandžio 30 d.). Gubernatorius spręsti nesiskubino. Tie patys perlojiškių įgaliotiniai P. Baublys ir A. Ankštutis 1897 m. rugsėjo 2 d. prašo konsistorijos pasirūpinti, kad jų prašymas būtų greičiau patenkintas.

Konsistorija šį pakartotinį perlojiškių prašymą apsvairstė 1897 09 10 ir per Trakų apskrities policijos valdybą spalio 7 d. pranešė perlojiškiams, kad konsistorija balandžio 30 d. raštu Nr. 3446 kreipėsi į Vilniaus gubernatorių, o dabar vėl pranešta Jo Prakilnybei... Abu perlojiškiai su konsistorijos nuomone supažindinti spalio 16 d. Tuo tarpu gubernatorius tik 1899 m. lapkričio 6 d. teikėsi pranešti konsistorijai, kad dar 1893 metais pripažinta, jog perlojiškių prašymo negalima patenkinti ir nėra pagrindo vėl pradėti susirašinėjimą tuo reikalu, o buv. Perlojos filijos gyventojus konsistorija nustatyta tvarka gali patogiau paskirstyti kitoms parapijoms. Konsistorija 1899 11 12 apsvairstė gubernatoriaus atsakymą ir nutarė P. Baublį ir A. Ankštutį apie gubernatoriaus nuomonę informuoti per Daugų kleboną.

Tačiau perlojiškiai vis tiek nenurimo. Jų įgaliotiniai P. Baublys ir A. Ankštutis konsistorijai parašė 1900 m. spalio 22 d., prašydami konsistorijos gauto Vilniaus gubernatoriaus 1899 m. lapkričio 6 d. rašto Nr. 12208 nuorašo, kad galėtų jį pateikti Rusijos vidaus reikalų ministrui prie prašymo dėl bažnyčios atidarymo. Konsistorija, tai apsvairstė 1900 10 27, gubernatoriaus rašto nuorašą davė.

Vilniaus gubernatūra 1904 m. rugsėjo 17 d. užklausė konsistoriją, kas padaryta vykdant gubernatoriaus 1899 11 06 nurodymą buv. Perlojos filijos gyventojus išdalinti kitoms parapijoms. Konsistorija 1904 m. rugsėjo 22 d. pripažino, kad apie gubernatoriaus nuomonę ji per Daugų kleboną tiki informavusi perlojiškius, o jokių kitų konkrečių priemonių nesiėmusi; apie tai ir pranešta generalgubernatoriaus kanceliarijai.

Negaudami leidimo veikti uždarytai senajai bažnyčiai, perlojiškiai beveik tuo pat metu išskėlė kitokį sumanymą – planą statyti naują bažnyčią ir įsteigti parapiją. Kada jie dėl to parašė pirmąjį prašymą, iš Mokslų akademijos bibliotekos byloje esančių dokumentų tiksliau nustatyti negalima. Žinoma, kad perlojiškių maldavimai neva buvo išgirsti 1903 metais, nes tų metų gegužės 20 d. Trakų ispravnikas gavo Vilniaus generalgubernatoriaus nurodymą pareikalauti iš Nedzingės parapijos parapijiečių norimos statyti bažnyčios plano ir sąmatos. Planas ir sąmata ispravnikui buvo pateikti 1903 m. birželio 17 d. Vilniaus gubernijos valdyba bažnyčios planą ir sąmatą patvirtino 1903 m. rugsėjo 23 d. protokolu Nr. 181. Patvirtintos sąmatos dydis – 5065 rb 84 kap. Be abejo, tai medinės bažnyčios statybos sąmata. Tačiau leidimas statyti bažnyčią vilkintas.

Vilniaus, Kauno ir Gardino generalgubernatoriaus kanceliarijos vedėjas (управляющий) Andrejus Stankevičius 1905 m. gegužės 22 d. kreipėsi į Vilniaus vyskupą baroną Edvardą fon der Ropą raštu Nr. 3418, prašydamas pranešti, kokios parapijos bus pažemintos klase, įsteigus pageidaujamą Perlojos parapiją, ir, atsižvelgus į Kitų tikybių dvasinių reikalų statuto I d. XI t. 20 str. (1896 m. leidimas), o taip pat į to paties tomo 124 str. 1-ą pastabą, pateikti kaimų ir kiemų sąrašą, kurie atiteks naujai parapijai (MAB 318-33870, lapas 3). Nedelsiant surinkti reikiamus duomenis vyskupas įpareigojo Merkinės dekaną: jam teksią nuvažiuoti į Perloją ir kartu su Nedzingės klebonu nustatyti, kokių kaimų ir kiek gyventojų norėtų priklausyti Perlojos parapijai (vyskupijos 1905 11 15 raštas Nr. 5530).

Naują prašymą generalgubernatoriui dėl bažnyčios statybos perlojiškiai įteikė 1905 m. birželio 11 d., generalgubernatoriui lankantis kariuomenės lageriuose Varėnoje. O Vilniaus vyskupo buvo prašoma leisti kol kas melstis senojoje bažnyčioje ir skirti kunigą lietuvį, kuris užsiimtų naujos bažnyčios statyba; kartu vyskupo prašyta tarpininkauti pas gubernatorių.

Perlojiškių vardu vyskupui rašydavo kaimiečių įgaliotinis Petras Baublys (žinoma, ne visi raštai rašyti jo ranka). P. Baublys 1905 m. liepos 7 d. vyskupui rašo, jog 1866 m. bažnyčią uždarius, Perloja priskirta Nedzingės parapijai. Senoji bažnyčia uždaryta, nes neva grėsusi sugriūti, nors netaisoma stovi ligi šiol. Daug kartų valdžios prašyta tą bažnyčią atidaryti, bet veltui. Tad geriau prašyti leidimo statyti naują bažnyčią.

Į Perloją 1905 m. liepos 17 d. buvo atvykęs generalgubernatoriaus įgaliotas valdininkas, kuris, apžiūrėjęs kapinėse stovėjusią senąją bažnyčią ir išklausinęs gyventojus, pripažino, kad kol bus pastatyta nauja bažnyčia, pamaldoms tinkama ir senoji. Pasak valdininko, bažnyčios atidarymo klausimas bus išspręstas ne vėliau kaip iki rugpjūčio pabaigos. Tačiau pažadas nebuvo įvykdytas.

P. Baublys 1905 m. spalio 5 d. prašo vyskupo skirti Perlojai kleboną, nes jau yra paskirtas namas jam gyventi, 32 dešimtinės žemės ir visi patogumai. Jau 40 metų esant be kunigo, vaikai dažnai miršta net nekrikštyti, numirėliai laidojami be kunigo.

Vykdydamas vyskupo E. Ropo 1905 11 15 nurodymą, Perlojos parapijai priklausysiančių kaimų ir gyventojų sąrašą Merkinės dekanas Tomas Kakarieka vyskupijai pateikė 1905 m. gruodžio 18 d. Są-

rašė surašyti 429 kiemai; juose 2750 žmonių (1416 vyrų ir 1334 moterys). Nurodytas atstumas iki artimiausios veikiančios bažnyčios, pvz., iki Marcinkonių, Nedzingės, Merkinės, Varėnos, ir iki Perlojos. Visų kaimų žmonės išvardinti pagal kiemus: kiek kieme gyvena žmonių, surašytos jų pavardės ir vardai, šeiminė priklausomybė (tėvas, motina, žmona, vaikas, brolis, sesuo, giminaitis...), amžius. Kiemų skaičius kaimuose pagal tą sąrašą atrodo taip: Perloja – 215 kiemų, Milioniškė – 34, Kaibučiai – 22, Paūliai – 14, Dvarčiai – 7, Mančiagirė – 26, Tolkūnų akalica – 1, Burokaraistėlė – 9, Kazimieravas – 16, Salovartė – 36, Vartavalakis – 21, Lavysabalis – 3, Lavysas – 3, Dubaklonio akalica – 2, Trakiškiai – 17, Žiūrai – 3 kiemai. Iš karto krinta į akis didelis Salovartės kiemų skaičius ir ir labai mažai jų Žiūruose. Salovartėje ir dalies žmonių pavardės tokios, kokių vėliau niekada nebuvo: Čiras, Kašėta, Švedas, Pigaga..., net 15 Sčesnulevičių ir Česnulevičių šeimų (vėliau paaiškės, kad daugelis Žiūrų gyventojų buvo praleisti, pametus sąrašų juodraščius; ne mažiau kaip 20 Žiūrų šeimų prirašyta prie Salovartės). Iš Mančiagirės kaimo į sąrašą įtraukti tik Ūlos dešimtosios pusės gyventojai, nes kairiakrantė Mančiagirė jau nuo seniau priklausė Marcinkonių parapijai.

SENOSIOS BAŽNYČIOS ATIDARYMAS

Vilniaus generalgubernatorius Konstantinas Kšivickis 1906 m. vasario 16 d. pranešė vyskupui E. Ropui, kad Rusijos vidaus reikalų ministras sutiko gražinti perlojiškiams 1866 metais uždarytą bažnyčią, suremontavus ją už gyventojų lėšas ir sudarius naujos bažnyčios statybos komitetą. Vyriausiasis krašto viršininkas savo ruožtu 1906 m. kovo 2 d. išleido potvarkį Nr. 1345 gražinti tikintiesiems senąją Perlojos bažnyčią. Potvarkį įvykdyti generalgubernatorius į Perloją pasiuntė savo kanceliarijos vyresnįjį raštvedį rūmų pastarėją S. Beleckį. Bažnyčią kovo 3 d. iš Beleckio priėmė Merkinės dekanas T. Kakarieka ir perdavė Nedzingės klebonui Kazimierui Steberiakui. Bažnyčios priėmimo ceremonijoje kaip oficialūs atstovai dar dalyvavo Trakų apskrities 3-osios nuovados zemstvos viršininkas Belyj ir Perlojos gyventojų įgaliotiniai Petras ir Julijonas Baubliai. Apie laimingą bažnyčios priėmimą Merkinės dekanas vyskupui pranešė kovo

7 d. (MAB 318-33870, lapas 32; prie dekanı pranešimo pridėtas bažnyčios priėmimo akto nuorašas).

1906 m. kovo 3 d. (naujuoju stiliumi kovo 16 d.) prie bažnyčios susirinkusiems Perlojos gyventojams paskelbta, kad “ponas Vidaus reikalų ministras, atsižvelgdamas į vietos gyventojų katalikų ištikimybę priesaikai, gerą jų dorovę ir būtiną reikalą turėti Dievo šventyklą, malonėjo patenkinti vietos valstiečių katalikų prašymą sugrąžinti jiems šią dievnamį, kuris, jį uždarius 1866 metais, ligi šiol nei-gavo tikros paskirties...” (“г. Министр Внутренних Дел, во внимание к верности присяге местного католического населения, доброй их нравственности и настоятельной нужде их в храме Божьем, изволил удовлетворить ходатайство местных крестьян католиков о возвращении им означенного богослужительного здания, не получившего после состоявшегося в 1866 году закрытия до сих пор определенного назначения...” – bažnyčios priėmimo aktas, aukščiau minėtos bylos lapas 33). Už gyventojų pinigus leista atlikti bažnyčios remontą. Ta proga, kad perlojiškiams parodyta didelė valdžios malonė, jiems perduotas generalgubernatoriaus sveikinimas, o perlojiškių akyse buvusios ašaros reiškė “tikrą nuoširdų gyventojų dėkingumą aukščiausijai Vyriausybei už globėjišką rūpinimąsi jų dvasiškais poreikiais” (“искреннюю сердечную признательность населения высшему Правительству за попечительную заботливость об их духовных нуждах”). Kartu su bažnyčia (akte nurodyti jos matmenys, altoriai, varpai ir kt.) priimtas kapinių sklypas – 52 x 34 sieksnių. Bažnyčios priėmimo akto originalą pasiėmė generalgubernatoriaus atstovas S. Beleckis. Informacija apie bažnyčios perdavimą ir priėmimą 1906 03 03 trumpesniu pavidalu pakartota Vilniaus vyskupo kanceliarijos 1908 m. balandžio 8 d. pranešime konsistorijai (MAB 318-25115, lapas 36).

Generalgubernatorius K. Kšivickis 1906 m. kovo 8 d. raštu Nr. 1587 pranešė vyskupui fon der Ropui, jog Perlojos bažnyčia perduota atitinkamiems asmenims, o dėl parapijos steigimo antrą kartą pranešta Rusijos vidaus reikalų ministrui (MAB 318-33870).

Perlojiškiams sugrąžinta bažnyčia iš karto sukėlė susirūpinimą Nedzingės klebonui K. Steberiakui. Jau 1906 m. kovo 12 d. jis kreipėsi į Vilniaus vyskupą: sužinojęs, kad grąžinta Perlojos bažnyčia bus Nedzingės filija. Tokiu atveju Nedzingės klebonas filijos kunigui

turės mokėti piniginę pašalpą (пособие). Tačiau Nedzingės klebonas iš vyriausybės jokios algos negauna ir, vykdant bažnyčios fundatoriaus (rusiškame tekste vėl pavartotas polonizmas колятор) Vincento Žilinsko testamentą, gyvena iš Nedzingės dvarininko Žilinsko skiriamų pinigų, apie ką Vilniaus vyskupas yra pranešęs 1862 m. lapkričio 8 d. raštu Nr. 1387. Tad ar bus galima Nedzingės bažnyčios statytojo lėšų dalį skirti filijos kunigui? O jeigu Žilinsko dvaras bus parduotas, tai ir Nedzingės klebonas neteks paramos! Be to, už gaudamą paramą klebonas privalo per metus atlaikyti kelerias mišias už Žilinskių giminę. Jeigu vyriausybė nemoka algos Nedzingės klebonui, tai Perlojos bažnyčią gal reikėtų padaryti parapijine su klebonui vyriausybės mokama alga ...

PIRMIEJI KUNIGAI ATKURTOJE BAŽNYČIOJE. JUOZAS ČAPLIKAS

Kas buvo pirmasis atsikūrusios Perlojos bažnyčios kunigas? Atrodo, kad iš pradžių trumpai, gal kelis mėnesius, Perlojoje kunigavo Adolfas Narkevičius. Jis, kaip Perlojos kunigas, rašęs Vilniaus vyskupui 1906 m. balandžio 21 d. (MAB 318-33870) ir gavęs leidimą iškilmingai Perlojoje švęsti: 1) šv. Stanislovo dieną gegužės 8 d., kaip buvę ir prieš 1863 metus (tiksliau – iki 1866 m.; XX a. antrojoje pusėje tą Stanislovą Vatikanas išbraukė iš katalikų šventųjų sąrašo); 2) šv. Baltramiejų rugpjūčio 24 d.; 3) švč. Mergelės Marijos gimimą rugsėjo 8 d.; 4) šv. Kryžiaus išaukštinimą rugsėjo 14 d.; 5) kiekvieno mėnesio pirmąjį sekmadienį, išstatant švč. Sakramentą.

Kokį mėnesį 1906 metais Perlojoje pradėjo dirbti kuinigas Juozas Čaplikas, žinios dokumentuose nerandame. Tik aišku, kad Perlojoje kunigauti jis pradėjo dar iki tų metų rugsėjo (matysime, kad rugpjūčio antrojoje pusėje jis jau buvęs Perlojoje). Rugsėjo 1 dieną susirinkę perlojiškiai nutarė skirti kunigui savo žemės, o rugsėjo 20 d. Čaplikas prašė konsistoriją kuo greičiau jam išsiųsti Perlojos bažnyčios knygas (MAB 318-25115).

Juozas Čaplikas gimė 1876 m. sausio 20 d. Varėnos raj. Samūniškių kaime. Mokėsi Merkinėje, Suvalkuose ir Vilniaus kunigų seminarijoje, kurią baigė 1899 m. Vikaravo Žiezmaruose, Valkinukuose,

Yvijoje (Baltarusija, į rytus nuo Lydos), nuo 1903 m. klebonavo Sidroje (Sokulkos apskr., Lenkija), vėliau Perlojoje, Darsūniškyje, Videniškiuose (Molėtų raj.). 1915-1917 m. gyveno Rusijoje. Grįžęs pastatė koplyčią Ryliškiuose (Alytaus raj.). Nuo 1920 m. – Dusmenų klebonas, 1929-1944 m. – Kazokiškėse (Trakų raj.). 1950 metais sumintas ir nuteistas 10 metų kalėti. Grįžo 1955 m., mirė 1961 05 28 Akmenyje, Varėnos raj.

1899 m. JAV, Šenandore, išėjo J. Čapliko surinktų 102 dainų rinkinys “Trakiečių dzūkų dainos, užrašytos J. Šimtakojo Merkinės parapijoje” (išleista kartu su Tymiškių Andriaus – A. Burbos “Prozaiški raštai”). J. Šimtakojo-J. Čapliko surinktas liaudies dainas savo darbuose vėliau citavo J. Basanavičius: pvz., studijoje “Ką lietuvių dainos žino iš Lietuvos ir kitų kraštų geografijos bei etnografijos” – 8 kartus, “Vilnius lietuvių dainose” – 2 kartus. Dar jaunystėje Gudakiemyje (Varėnos raj.) Čaplikas suorganizavo lietuviškų knygų gabenimo stotį. Kunigaudamas Perlojoje surengė daraktorkų kursų; tos moterys paskui mokė vaikus kaimuose. Kaimo mokyklas J. Čaplikas steigė Darsūniškyje ir kitur.

Kitas 1906 m. pabaigos dokumentas apie atsikūrusią Perlojos bažnyčią yra jos aprašas be tikslesnės datos – kun. Juozo Čapliko atsakymas į specialią anketą (rusiškai, MAB 318-25598). Anot anketos, kada statyta šv. Stanislovo bažnyčia, nežinoma, nes inventoriai nerasti (vėliau, 1911 m. dokumente, bažnyčia vadinama apaštalo šv. Baltramiejaus vardu). Bažnyčios dydis: nuo pagrindinių durų iki presbiterijos – 20 aršinių, ir nuo presbiterijos iki sienos – dar 5 aršiniai; plotis 10 aršinių. Vargonų nėra, grojama fisharmonija. Jokių brangenybių – paveikslų ir kt. – bažnyčioje nėra. Bažnyčia aptverta medine tvora. Pagal 1905 m. surašymą yra 2750 parapijiečių (abiejų lyčių žmonių). Kunigas iš valstybės išdo nieko negauna. Jokių procentų nuo bažnyčios turto taipogi nėra. Bažnyčioje viena kalba – lietuvių. Giedojimai, kurie gali būti atliekami ne lotyniškai, vyksta lietuviškai. Kryžiaus kelio bažnyčioje nebūna, nes nėra stacijų; procesijos einamos tik aplink bažnyčią. Liaudies ir cerkvinių mokyklų (церковно-приходских школ) parapijoje nėra. Tvarkyti bažnyčią parapijiečiai klebonui noriai padeda. Ypatingų ydų parapijoje nėra, nors pasitaiko vagysčių, girtuokliavimo, ištvirkavimo. Kieno filija yra bažnyčia, anketoje nepažymėta: pagal tradiciją Perlojos bažnyčia tebesiskaitė esanti Daugų filija.

NENORAS PRIKLAUSYTI PERLOJOS PARAPIJAI

Besikurianti Perlojos parapija tuoj pat susidūrė su kai kurių kaimų gyventojų nenoru jai priklausyti. Antai 1906 m. rugpjūčio 27 d. kolektyvinį prašymą Vilniaus vyskupui parašė Vartavalakio gyventojai, Nedzingės parapijai priklausę valstiečiai (16 žmonių). Jų “nuolančiausiame prašyme” aiškinama, kad įsteigus Perlojos parapiją jie, net neatsiklausus, buvo atskirti nuo Nedzingės parapijos (Perlojos parapija – pavadinimas sąlyginis, nes kaip matysime vėliau, net 1911 ir 1915 metais kun. I. Šopara save vadina ne klebonu, o filialistu; be to, Rusijos išdas Perlojos bažnyčios, kaip daugelio vadinamųjų fiskalinių bažnyčių, visai nerėmė). Vartavalakio žmonės nenori skirtis nuo Nedzingės, nes gyvena šalia Kamisarkos kaimo, kuris priklauso Nedzingės parapijai. Abiejų kaimų ir laukai kartu, tad kai bažnyčiose bus parapijų šventės, tai vieni švęs, o kiti dirbs; nedirbantys nuganys kito kaimo pasėlius, o šio kaimo žmonės negalės melstis, nes turės saugoti savo nuosavybę... Nuo Vartavalakio iki Nedzingės vos 2 varstai, o iki Perlojos 5. Be to, Nedzingėje jų valsčiaus valdyba, liaudies mokykla, kurioje mokosi jų vaikai, paštas. Jeigu Vartavalakio negalima palikti prie Nedzingės, tai prie Perlojos turėtų būti priskirta ir Kamisarka; priešingu atveju gali pašlyti abiejų kaimų santykiai, gali kilti ginčų ir pagesti religiniai reikalai, ypač tarp jaunosios kartos (iš 16 žmonių prašymą pasirašė šiek tiek raštingi šeši asmenys). Dėl Vartavalakio kaimo prašymo vyskupija 1906 08 29 pavedė Merkinės dekanui nuvykti į vietą ir su Nedzingės klebonu bei Perlojos filialistu išsiaiškinti, kiek pagrįstas kaimiečių prašymas, ir savo išvadą pateikti vyskupijai (MAB 318-33870).

1906 m. rugpjūčio 2 d. Nedzingės klebonas K. Steberiakas parašė Vilniaus vyskupui, kad Tolkūnų akalica dar 1848 metais priklausė Perlojos filijai, tačiau įsteigus Nedzingės parapiją priskirta jai. Akalicoje 1906 metais buvo 6 kiemai. Perlojos kunigas J. Čaplikas rašte be datos (vyskupijoje gauta 1906 08 31) rašo, kad Tolkūnuose tik vieno Vinco Bledos, gyvenančio kitoje kelio pusėje, šeima turėtų priklausyti Perlojos parapijai, nes Perlojoje palaidoti ir Bledos protėviai. Kiti gi Tolkūnų akalicos gyventojai yra šlėktos, šneka lenkiškai,

tad tepriklauso Nedzingei, nes dėl jų Perlojoje reikėtų įvesti lenkiškas pamaldas (Nedzingeje jos yra). Vyskupija pritarė J. Čaplikui.

Būta ir kitokių sutrikimų Perlojos parapijos kelyje.

Perlojos filialistas Čaplikas 1906 m. lapkričio 8 d. rašo raportą vyskupui: Lavysabalio bei Lavyso viensėdžiai ir Ūlos upės dešinėje pusėje esantys Trakiškių, Žiūrų, Mančiagirės kaimai atskirti nuo Marcinkonių filijinės bažnyčios ir priskirti Perlojai taip, kaip prieš 60 metų (gal 40 metų? – V. Č.) buvo priskirti Marcinkonims. Tačiau apie kaimų grąžinimą Perlojai nepranešta Marcinkonių filialistui, kuris tuos kaimus laiko savais, o tai gali sukelti nesusipratimų. J. Čaplikas prašo nusiųsti į Marcinkonis atitinkamą popierių su išaiškinimu, kad Marcinkonims priklauso tik Mančiagirės kaimo dalis, esanti Ūlos kairiajame krante. Žiūrai irgi padalinti į dvi dalis – Perlojai ir Marcinkonims, nes atkūrus Perlojos filiją jų gyventojai nebuvo įrašyti į sąrašus: vieni Perlojos nenorėjo, kiti paprasčiausiai praleisti, pametus sąrašų juodraščius (atrodo, praleisti nebuvo, tik prirašyti prie Salovartės kaimo). Kai kas prie Perlojos nenori šlietis todėl, kad nereikėtų prisidėti prie naujų pastatų, ypač naujos bažnyčios, statybos. Vyskupas 1906 11 16 liepia Merkinės dekanui vykti ir išsiaiškinti, ar Žiūrų gyventojai norėtų priklausyti Perlojos parapijai (raštas Nr. 4953). Apie Ūlos paupio kaimų priskyrimą Perlojai vyskupas Marcinkonių kunigui pranešė 1906 11 20 (raštas Nr. 4988, MAB 318-33870).

1906 m. gruodžio 14 d. Vilniaus vyskupui pasiskundė Kazimieravo gyventojai (ta pati byla 33870). Pasak jų, jų protėviai priklausė Varėnos filijos bažnyčiai, o atkūrus senąją Perlojos bažnyčią norima kazimieraviškius atiduoti jai. Bet iš 16 ūkininkų nė vienas Perlojos nenori: jiems Perloja labai nepatogi. Kazimieraviškių pievos yra už 10 varstų nuo kaimo (t.y. kitoje Merkio pusėje, vad. Senaprūdyje), į jas reikia eiti per Perloją, kur žmonės labai nemalonūs (неприемные), grasina, ir kazimieraviškiai bijo vaikščioti per Perlojos kaimą. Be to, iki Varėnos trimis varstais arčiau, čia jų valsčiaus valdyba, paštas, jiems niekas negrasina, todėl jie nori likti Varėnos parapijoje.

Merkinės dekanas T. Kakarieka kartu su Nedzینگės klebonu K. Steberiauku ir Perlojos filialistu J. Čapliku 1907 m. sausio 15 d. parašė dėl Vartavalakio kaimo prašymo (jau buvo atspausdintas specialus blankas dekanų raštams vyskupui). Pasak trijų kunigų, Vartavalakis

nuo Perlojos ne 5, o 4 varstai; iki Nedzingės ne 2, o 3 varstai; be to, kelyje į Nedzingę yra du kalnai ir upelis, kurį išsiliejusį sunku pereiti, nes nėra tilto. Vartavalakio laukai ne visur susimaišę su Kamisarkos laukais, o tik vienas sklypas yra už Kamisarkos kaimo. Tad jei Kamisarka iki Perlojos bažnyčios uždarymo priklausė Perlojai, tai turėtų jai priklausyti ir dabar, nes tai reikalalinga parapijų pusiausvyrai (!). (Vartavalakio gyventojai palikti juos prie Nedzingės dar kartą buvo prašę bene 1907 m. sausio pradžioje.)

Dekanas T. Kakarieka 1907 m. sausio 15 d. parašė raportą vyskupui ir dėl Žiūrų (MAB 318-33870). Į Žiūrus dekanas buvo nuvykęs 1906 m. gruodžio 7 d. Tik ketvirtadalis kaimo gyventojų norėtų grįžti prie Perlojos, kuriai priklausė prieš 40 metų, kiti norėtų Marcinkonių, nors iki Perlojos tik 7 varstai, o iki Marcinkonių 9. Dekano nuomone, Žiūrus reikėtų priskirti Perlojai dėl šių priežasčių: 1) kad anksčiau priklausė Perlojai; 2) dviem varstais arčiau; 3) už 1/4 varsto esantys Trakiškiai priklauso Perlojos parapijai. Žiūrų likimas nebuvo tuoj pat išspręstas. Norėdamas, kad šis kaimas liktų Perlojos parapijoje, Čaplikas dėl to dar rašė vyskupui 1907 m. vasario 6 d. Tuo tarpu Tolkūnų gyventojas Vincas Bleda 1908 m. prašė jo šeimą gražinti Nedzingės parapijai. Ištirti Bledos prašymą vyskupas dekaną įpareigojo 1908 m. rugsėjo 20 d.

Į Vilniaus konsistoriją 1909 m. sausio 9 d. kreipėsi Kamisarkos viensėdžio valstietis Pranas Stankauskas. Jis priskirtas Perlojos parapijai, tačiau jos nenori, nes visi jo šeimos nariai krikštyti Nedzingėje ir visada priklausė jos parapijai. Nedzingei priklauso ir Kamisarkos kaimas. Stankausko 9 žmonių šeimai bažnytines parapijos šventes patogiau švęsti su visa Kamisarka, nes jų laukai susimaišę; Stankauską prie Perlojos prirašęs kaimynas Petras Marčinskas. Stankauskas 1909 12 13 net buvo iškviestas į Valkininkus pas Merkinės dekaną. Dekanas ir konsistorija mano, kad Stankausko motyvai pagrįsti. Dėl to konsistorija 1910 m. vasario 10 d. išsiuntė atitinkamą raštą vyskupijos valdytojui (MAB 318-33870).

Nenorėjo Perlojos ir Salovartės gyventojai. Jie, 10 vyrų, 1909 m. balandžio 24 d. kreipėsi į Vilniaus konsistoriją, kad kaimą atskirtų nuo Perlojos paapijos ir priskirtų prie Varėnos I (MAB 318-33870). Tarp pasirašiusių – Petras Taraila, Petras Baublys, Stepas ir Simas Smolskiai (Smolenskai), Pilypas ir Vincas Sčesnulevičiai... Prašymo pagrindas: Perlojos žmonės labai nesimpatingi, intrigantai

(ябедники), visai nepagrįstai kimba prie savo kunigo, kuris sąžiningai atlieka pareigas, o jo doras elgesys perlojiškiams nepatinka; Čarlikas gina salovartiškius nuo perlojiškių puolimų. Dar vienas motyvas: Salovartės laukai sueina su Moliadugnio kaimo laukais. Moliadugnis yra Varėnos parapijoje, tad kai Moliadugnis švenčia parapijos šventes, Salovartės gyventojai dirba, arba atvirksčiai, ir “tokia laukų apdirbimo tvarka smarkiai veikia visą ekonominę sanklodą” (“такой порядок обработки полей сильно влияет на весь экономический строй”). Apie salovartiškių rašytą prašymą dar žinome iš Vilniaus konsistorijos 1909 m. liepos 10 d. rašto vyskupijos valdytojui (ta pati byla 33870).

Merkinės dekanas savo raporte vyskupui (raporto pabaigos byloje 33870 trūksta) rašo, jog 1909 m. gruodžio 9 d. buvęs Salovartėje; sušaukęs visus namų savininkus (išvardinta 15 vyrų ir 1 moteris – Brigita Smolska = Smolenskienė ar Smolenskaitė; du kartus įrašytas Stepas Smolskas-Smolenskas – vietoj kito, Simo, Smolensko; yra Fabijonas Ramansevičius ir kt.). Varėnos norima todėl, kad gyvena šalia Varėnos parapijai priklausančio Moliadugnio, Varėnoje yra jų valsčiaus valdyba, pristavas, teismo tardytojas, paštas, salovartiškiams tenka dažnai lankytis Varėnoje uždariaujant arba parduodant savo gaminius kariuomenei Lageriuose. Be to, Salovartė susipykusi su Perloja dėl ganyklų ir pievų, perlojiškiai net žadėjo primušti salovartiškius, kai šie pasirodys Perlojoje... Tačiau dekanas mano, kad Salovartės gyventojų nuomonė nepamatuota, nes prieš 40 metų jie priklausė Perlojos parapijai, su ja turi bendras kapines ir besiribojančius laukus, kad atstumas iki Varėnos ir Perlojos vienodas – 4 varstai tuo pačiu plentu, kad Salovartė nepanoro priklausyti Perlojai tada, kai visų parapijiečių susirinkime buvo nutarta statyti naują bažnyčią ir jos statybai nuo kiekvieno žmogaus mokėti po 3 rublius. Vyskupijos 1909 12 19 rezoliucija įpareigojo Merkinės dekaną pranešti Salovartės gyventojams, kad jų pastangos lieka be pasekmių.

RŪPESČIAI DĖL NAUJOS BAŽNYČIOS STATYBOS

1966 metais Perlojos bažnyčią uždarius, per 40 metų nebeliko kitų parapijos statinių – klebonijos ir ūkinių pastatų. Bažnyčią vėl atidarius, perlojiškiai, atrodo, iš karto ėmėsi būsto kunigui – klebonijos

– statybos. Filialistas J. Čaplikas 1906 m. rugsėjo 18 d. kreipėsi į vyskupą leisti nebaigtą klebonijos pastatą perkelti į kitą vietą, nes ten, kur jis statomas, vieta per žema – bus drėgna, be to, prie kelio. Dėl klebonijos perkėlimo Čaplikas vyskupui 1906 metais ir telegramą siuntęs.

Merkinės dekanas 1906 m. spalio 30 d. vyskupijos valdybai pranešė, kad, vykdydama vyskupijos rugsėjo 29 d. nurodymą Nr. 4259, komisija (jos nariai – dekanas T. Kakarieka ir Valkininkų klebonas A. Roščevičius) spalio 19 ir 20 d.d. buvo Perlojoje ir padarė išvadą, kad klebonija iš tikrųjų statoma netinkamoje vietoje: prie kelio ir aikštės, arčiau nėra erdvės kitiems pastatams, vieta nesaugi priešgaisrinio požiūriu. Parapijiečiai neprieštarauja klebonijos perkėlimui (dekano parašo komisijos akte nėra). Panašią pritariančią išvadą 1906 10 20 padarė ir Punios klebonas Račkauskas. Tačiau galutinėje išvadoje dekanas Kakarieka rašo, kad parapijiečiai tik “įsiteikdami savo klebonui (“в уgodу своему настоятелю”), be mažiausio noro sutinka perkelti statomą kleboniją; jie bevėlytų perkelti vieno iš savo kaimynų trobesius, paimdami jo daržą ir taip padidindami klebonijos sodybą. Dabar perkėlus kleboniją, ji netektų daržo (būsimojo sodo), o Perlojoje daržas būtinas! Net nesuprantama, kaip galima daržą padidinti, užėmus jį pastatais ir pan. Be to, klebonija bus labai toli nuo kelio, fasadu į kapines, pro langus matysis tik kryžiai. Žiemą per pūgą iki klebonijos bus sunku prieiti, o kai dėl gaisro, tai pavojus vienodas... Tačiau iš kitų dokumentų sužinosime, kad klebonija vis tik buvo perkelta į kitą vietą.

Užsimoję statyti naują bažnyčią, nors senoji jau veikė, perlojiškiai ėmė rinkti pinigus. Lėšos bažnyčios statybai iš pradžių kaupotos dviejose taupomosiose kasose (paštuose) – Merkinėje ir Varėnoje I (knygelių Nr.Nr. 1021 ir 2776). Siekdamas surinkti daugiau pinigų naujai bažnyčiai, J. Čaplikas paakino perlojiškius įsteigti krautuvėlę ir valgyklėlę. Tiesa, kaip matysime vėliau, šis komercinis sumanymas kunigui atsirūgo.

Perlojos filialistas J. Čaplikas 1907 m. rugpjūčio 27 d. Vilniaus konsistorijai nusiuntė 500 rublių, surinktų naujos bažnyčios statybai; 1908 m. kovo 8 d. nusiuntė dar 252 rb. Nors prašymas gubernatoriui leisti statyti bažnyčią jau buvo paduotas, tačiau reikėjo dokumento apie turimus pinigus. Pažymą apie 752 rublius J. Čaplikui, tenkinda-

ma jo 1909 03 03 prašymą, konsistorija išdavė 1909 03 24; pažyma apie pinigų buvo pateikta gubernatoriui.

Statyti naują mūrinę bažnyčią perlojiškiai planavo ne iš karto. Todėl dar 1903 09 23 gubernijos valdybos patvirtinta bažnyčios statybos sąmata (5065,84 rb) buvo palyginti nedidelė. Kokią bažnyčią – medinę ar mūrinę – statyti, Perlojos kaimo gyventojų susirinkimas sprendė 1908 m. vasario mėnesį – 3 ar 10 d.d. (MAB 318-25115 esančiame susirinkimo protokole diena parašyta labai neaiškiai; kaip bebūtų, vasario 3 ir 10 pagal senąjį Julijaus kalendorių buvo sekmdieniai, t.y. žmonėms susirinkti patogios dienos). Susirinkimo protokole-nutarime (приговор) pažymėta, kad perlojiškiai turi teisę statyti dviklasę (?) mūrinę arba medinę bažnyčią. Apsispręsta statyti mūrinę. Lėšoms rinkti išrinktas 11-kos įgaliotų asmenų komitetas. Tačiau 1908 m. rugsėjo 1 d. raporte konsistorijai kun. Čaplikas prašo patvirtinti dar medinės bažnyčios statybos komitetą (MAB 3158-25115, lapas 62); statybos sąmata – 5065 rb 84 kap, t.y. pagal gubernatoriaus pareigas ėjusio pareigūno 1903 09 23 patvirtintą dokumentą. Bet konsistorija neturinti dokumentų apie tai, kas, kada ir koku pagrindu leido Perlojoje statyti bažnyčią, ir 1908 m. rugsėjo 17 d. nutarė, kad Perlojos bažnyčios administratorius turi pranešti, ar jis turi leidimą bažnyčiai statyti, o jei leidimas yra, tai kas ir kada leido statyti ir kur yra bažnyčios planas ir sąmata. J. Čaplikas 1908 09 24 raporte pranešė, kad planas ir sąmata yra pas jį; leidimą statyti bažnyčią gavę ūkininkai apie tai nepranešę konsistorijai. Tačiau konsistorija 1908 m. spalio 31 d. protokole pažymi, kad siūlomame patvirtinti bažnyčios statybos komitetą nutarime nenurodyti komiteto rinkėjai, komiteto pirmininkas, vicepirmininkas, kasininkas, ir apskritai nutarimas surašytas ne pagal reikalingą formą! J. Čaplikui nurodyta sužinoti iš parapijiečių, kas jiems paskelbęs apie leidimą statyti bažnyčią, ir šio skelbimo nuorašą su bažnyčios planu ir sąmata pristatyti konsistorijai; nutarimą apie bažnyčios statybos komiteto išrinkimą grąžinti bažnyčios administratoriui ir išrinkti naują komitetą iš patikimų asmenų, nurodyti komiteto narių pareigas ir tuomet su savo bei rinkėjų ir išrinktųjų komiteto narių parašais pateikti konsistorijai tvirtinti. Galbūt nuomonių skirtumas tarp kunigo ir kaimiečių dėl būsimosios bažnyčios ir buvo, kaip patirsime vėliau, 1909 metų skundų prieš J. Čapliką priežastis?

Merkinės dekanas T. Kakarieka ir J. Čaplikas 1908 m. rugsėjo 26 d. pranešė vyskupijos valdytojui, kad apžiūrėję vietoje jie nusprendė, jog geriausia vieta naujai Perlojos bažnyčiai būtų greta senosios, iš dešinės (pietinės) pusės.

T. Kakarieka 1909 m. balandžio 30 d. raporte vyskupijos valdytojui pažymi, kad Perlojos naujos bažnyčios planas ne be trūkumų. Praėjusį rudenį be leidimo ir plano buvo padėti pamatai siaurai, ne ką didesnei už senąją, bažnyčiai. Norėta, kad nauja bažnyčia būtų panaši į Daugų bažnyčią. Žiemą, darant naują planą, numatyta bažnyčią praplėsti, statinį apjuosus dviem koplyčiomis, zakristija, sandėliu ir presbiterija; bažnyčia padidėtų, tačiau ji būtų tamsi ir panėšėtų į Beniakainių bažnyčią. J. Čaplikui rūpi kuo greičiau bažnyčią pastatyti, o ne jos tvirtumas. Senoji bažnyčia dar gali tarnauti 15-20 metų. Perkeldamas kleboniją ir atlikdamas kitus reikalus, Čaplikas parapijos pinigų neišeikvojo (žiūr. toliau perlojiškių 1909 m. sausio 8 d. ir vasario 20 d. skundus skyrelyje “Nepagrįsti perlojiškių skundai”).

Naują bažnyčios statybos komitetą perlojiškiai išsirinko 1909 m. birželio 12 d. Iš konsistorijos 1909 m. spalio 14 d. protokolo (MAB 318-25115, lapai 85-86) žinome, kad birželio 12 d. Perlojos kaimo susirinkime į bažnyčios statybos komitetą išrinkti kun. J. Čaplikas – komiteto pirmininkas, vicepirmininkas Kazimieras Bleda, kasininkas Juozas Ciunys, kiti 17 žmonių išrinkti komiteto nariais.

1909 m. liepos 27 d. J. Čapliko raporte konsistorijai jau kalbama apie mūrinę bažnyčią; jos sąmata – 12767 rb 94 kap (MAB 318-25115, lapas 82). J. Čaplikas 1909 10 06 kreipėsi į vyskupijos valdytoją prašydamas padėti, kad konsistorija paskubėtų patvirtinti bažnyčios statybos komitetą. Konsistorija komitetą patvirtino 1909 m. spalio 14 d. Kartu nutarta bažnyčios statybos komitetui pasiųsti tris knygas: dvi aukoms registruoti bei vieną pajamų ir išlaidų knygą, už knygas iš parapijos administratoriaus išreikalaujant 3 rb 60 kap.

Vilniaus gubernatorius Liubimovas, 1909 m. birželio 15 d. raštu Nr. 12050 atsakydamas Vilniaus vyskupijos valdytojui į jo 1909 m. balandžio 16 d. raštą Nr.1888, pranešė, kad gubernijos Statybos skyriui išnagrinėjęs naujos Perlojos bažnyčios statybos sąmatą matyti, jog būtų 12767 rb 94 kap išlaidų, kai tuo tarpu projektuojamam statiniui dabar turima tik 3717 rb grynąjų pinigų. Todėl gubernatorius, vadovaudamasis Vidaus reikalų ministerijos išaiškinimu, negali duoti leidimo statyti bažnyčią tol, kol prašytojai nepateiks įrodymų, kad jie

turi ne mažiau kaip pusę reikalingos sumos, ir dokumentais neįrodys, kad garantuoja lėšų gavimą kitoms išlaidoms padengti. Sąmatą ir bažnyčios planą grąžina. Kun. Čapliko įgaliotas, bažnyčios statybos sąmatą iš vyskupijos 1909 08 17 atsiėmė perlojiškis Petras Ščesnulevičius (MAB 318-25115 ir 33870).

Vyskupijos valdyba 1909 m. rugsėjo 28 d. pranešė gubernatoriui, kad atsakydama į jo 1909 06 15 raštą, siūncia Perlojos bažnyčios planą, sąmatą ir dvi taupomasias knygeles – Nr. 1021 2681 rb 25 kap sumai ir Nr. 2776 2959 rb 90 kap sumai bei Vilniaus konsistorijos pažymą apie 752 rb, t.y. dokumentus iš viso 6393 rb 15 kap sumai ir prašo neatidėlioti sprendimo dėl bažnyčios statybos. Vilniaus gubernatorius, 1910 m. sausio 11 d. grąžindamas vyskupijos valdytojui Valstybinės taupomosios kasos knygeles, pranešė, kad negali duoti leidimo naujos bažnyčios Perlojoje statybai. Gubernatoriaus atsakymas duoti tokį leidimą esąs išdėstytas jo 1910 m. sausio 2 d. rašte Nr. 45; deja to rašto MAB bylose nėra. Taupomasias knygeles J. Čaplikas atgavo 1910 01 15.

1910 m. sausio 28 d. J. Čaplikas konsistorijai pervedė 2048 rb bažnyčios statybai iš parapijiečių surinktų pinigų. Saugoti konsistorijai kovo 3 d. jis nusiuntė dar 450 rb, prašydamas, kad pinigai – šie ir ankstesni – būtų padėti į banką procentams priaugti, nes bažnyčios statyba prasidės dar greitai. Konsistorija pinigus padėjo į Vilniaus privatų komercinį banką (sąskaita Nr. 1175).

Merkinės taupomojoje kasoje (knygelė Nr. 1021) 1910 d. kovo 10 d. buvo 2681 rb 25 kap. Tie pinigai taipogi buvo pervesti konsistorijos globon. Merkinės pašto skyriaus viršininkas tai padaryti sutiko tik gavęs aukštesnių viršininkų leidimą. Prie buvusios sumos jau buvo priaugę ir šiek tiek procentų (MAB 318-25115).

Iš J. Čapliko 1910 m. liepos 6 d. raporto konsistorijai sužinome, kad visus bažnyčios reikalus Čaplikas turįs perduoti kun. Ignui Šoparai. Tad Čaplikas prašo konsistorijos kvito dėl 450 rb, kad galėtų jį parodyti Šoparai. Pageidaujamas kvitas rugpjūčio 14 d. buvo išsiųstas.

Surinktų pinigų konsistorijai vėliau nusiūsdavo ir kun. I. Šopara. Pvz., 1911 m. gruodžio 18 d. padėti į einamąją sąskaitą banke, per metus priaugant 5,5 %, konsistorijai jis nusiuntė 1000 rb tais metais surinktų pinigų; 1912 m. vasario 14 d. padėti į banką Šopara nusiuntė dar 1356 rb bažnyčios statybai surinktų pinigų.

I. Šopara 1911 m. sausio 5 d. prašo konsistoriją duoti jam lengvatinius pažymėjimus pervežti dešimčiai vagonų plytų bažnyčios statybai nuo Šiaurės vakarų geležinkelių Vilniaus stoties iki Varėnos stoties (MAB 318-25115). Konsistorijai tarpininkavus, Šiaurės vakarų geležinkelių valdybos komercinė tarnyba 1911 m. sausio 22 d. konsistorijai pranešė, kad nėra kliūčių suteikti lengvatinį tarifą plytoms pervežti, tačiau tik su sąlyga, kad išsiuntimo stotyje (t.y. Vilniuje) būtų pateiktos pažymos dėl lengvatos kiekvienam vagonui. Be abejo, plytoms ir kitoms medžiagoms sunaudota dalis turėtų grynųjų pinigų.

Iš 1913 m. kovo 1 d. I. Šoparos raporto konsistorijai (rašyta ne Šoparos ranka, MAB 318-25115) matome, kad turima 6950 rb bažnyčios lėšų, neskaitant procentų, arba daugiau kaip pusė iš 12767 rb 94 kap sąmatos. Be to, paruošta 3 vagonai plytų, 4 duobės kalkių, suvežti visi reikalingi akmenys; yra ir bažnyčios pamatai. Visa tai vertinama 6 tūkt. rublių. Tad medžagų vertė ir esantys grynai pinigai viršija sąmatos sumą. Todėl Šopara prašo konsistorijos pasirūpinti (войти в ходатайство), kad gubernatorius leistų statyti bažnyčią; primenama, kad bažnyčios planą ir sąmatą vyskupija gubernatoriui pateikusi su 1909 09 29 raštu Nr. 5236.

Konsistorija į gubernatorių kreipėsi 1913 m. balandžio 5 d. Tačiau gubernatorius pareikalavo dokumentų, įrodančių, kad tikrai turima tiek pinigų, kiek nurodoma raštuose (gubernatoriaus 1913 04 09 raštas konsistorijai). Vėliau, 1913 m. gegužės 25 d., gubernatūra, gražindama konsistorijai Vilniaus privataus komercinio banko knygelę ir kitus dokumentus, priminė, kad pagal Vidaus reikalų ministerijos išaiškinimą sumos, skiriamos katalikų bažnyčių statyboms, turi būti įnešamos į vieną iš valstybinių kredito įstaigų; be to, pareikalauta atitinkamu būdu patvirtinto akto apie turimas bažnyčios statybai medžiagas. Inžinieriaus techniko Marijano Bero dar 1909 metais parengtą ir tais pat metais patvirtintą aktą I. Šopara konsistorijai pateikė su 1914 m. sausio 20 d. raportu (M. Beras gyveno Gardino gubernijos Sidros parapijos, kur kadaise buvo klebonavęs ir tikriausiai ten su inžinieriumi susipažinęs J. Čaplikas, Makovlianų dvare (dabar Lenkija); skyrelyje apie kun. M. Laucevičiaus bylą minimame A. Miškino darbe, p. 361, inžinierius klaidingai vadinamas M. Bergu; neteisingai jo pavardė rašoma dar vienoje knygoje – pratarmėje minėtame K. Misiaus ir Romualdo Šinkūno žinyne “Lietuvos katalikų bažnyčios”, p. 65).

Vilniaus vyskupijos valdytojas 1914 m. balandžio 19 d. pasiūlė konsistorijai Perlojos bažnyčios statybai surinktus pinigus nedelsiant padėti saugoti į Valstybinio banko Vilniaus skyrių ir kvitą persiūsti Vilniaus gubernatoriui kaip priedą prie prašymo leisti statyti bažnyčią (MAB 318-25115 ir 33870). Tačiau valstybiniame banke procentai pinigams neaugo, tad pinigams perkelti į banką reikėjo bažnyčios statybos komiteto sutikimo, kad paskui nebūtų kokio nesusipratimo. Bažnyčios komiteto 1914 04 20 aktą apie sutikimą, kad pinigai su priaugusiais 6 % iš Vilniaus privataus komercinio banko būtų perkelti į Valstybinį banką, I. Šopara konsistorijai pateikė su 1914 m. balandžio 22 d. raportu. Po kitų biurokratinių formalumų pinigai buvo pervesti į Valstybinį banką; apie tai pranešta gubernatūrai.

Ir pagaliau! Pagaliau Vilniaus gubernatorius 1914 m. spalio 19 d. raštu Nr. 30833 pranešė Vilniaus vyskupijos valdytojui K. Michalkevičiui, kad Vidaus reikalų ministerija leido Perlojos parapijiečiams statyti naują mūrinę bažnyčią vietoj senosios medinės (MAB 318-33870). Štai citata iš gubernatoriaus 1914 10 19 rašto:

“Уведомляю Ваше Высокопреподобие, что Министерством Внутренних Дел разрешено прихожанам Прелайского, Трокского уезда, костела построить в дер. Преляях новый каменный костел взамен пришедшего в ветхость деревянного, на имеющиеся на сей предмет средства, согласно возвращаемым при сем плану и смете”. (“Pranešu Jums, Garbusis Aukštasis Dvasiškasis Tėve, jog Vidaus reikalų ministerija leido Trakų apskrities Perlojos bažnyčios parapijiečiams pastatyti Perlojos kaime naują mūrinę bažnyčią vietoj pasenusios medinės už turimas tam reikalui lėšas, pagal grąžinamus planą ir sąmatą”.)

Vyskupijos valdytojo apaštališkasis protonotaras (vyresnysis notaras) 1914 m. spalio 25 d. apie gautą gubernatoriaus pranešimą parašė Vilniaus konsistorijai. Ši 1914 m. spalio 31 d. raštu Nr. 11966 tą gerą žinią pranešė perlojiškiams (MAB 318-25115, lapas 111). Tačiau turėkime galvoje, kad Europoje jau vyko Pirmasis pasaulinis karas, kuriame dalyvavo ir Rusijos imperija!..

Kun. I. Šopara 1914 m. lapkričio 20 d. paprašė konsistorijos padėti gauti iš Valstybinio banko bent pusę jame laikomų pinigų, kad būtų galima tuoj pat pradėti statyti bažnyčią. Bažnyčios statybos komitetas išrašė konsistorijai 1914 12 12 įgaliojimą paimti iš banko 4409 rb 85 kap. Įgaliojimą pasirašė кунигас И. Шопара (rusiškai

rašytuose dokumentuose jis daug kur šitaip pasirašęs!), kasininkas Juozas Ciunys, komiteto nariai Andrius Sčesnulevičius, Jonas Baublys, Jonas Stoškus, Jonas Sinkevičius ir Juozas Milinavičius. Nors perlojiškiai, atrodo, susigriebė: I. Šopara 1915 m. sausio 24 d. konsistorijai parašė, kad, esant nepalankioms ir pavojingoms aplinkybėms, pinigų iš banko nevertėtų imti. Kol raštas iš Perlojos ėjo, konsistorija 1915 m. sausio 26 d. (pažymėjimas Nr. 873)

pinigus – 3000 rb – paimti iš banko pavedė konsistorijos pajamų ir išlaidų tvarkytojui (приходорасходчик) Levui Rukovičiui (MAB 318-25115). Ar L. Rukovičius pinigus iš banko paėmė ar ne, nežinome; jokių kitų dokumentų apie pinigus bylose nėra.

MAB 318-33870 byloje yra dar vienas su Perloja susijęs tų metų dokumentas – filialisto Šoparos 1915 05 01 pranešimas vyskupijai, kad dėl to, jog visa Perloja ir klebonija užimta “mūsų” (t.y. rusų) kariuomenės, ir kad jis gegužės 7 d. bus teisme Vilniuje, todėl įprasta šv. Stanislovo šventė (atladai), remiantis nauju popiežiaus potvarkiu de translatione festorum (apie švenčių perkėlimą), iš gegužės 8 d. perkeliama į artimiausią sekmadienį (gegužės 2 d).

Karas sujaukė visus Perlojos naujos bažnyčios statybos reikalus. Žlugo ne tik žmonių suaukoti pinigai, bet, kaip matysime kiek vėliau, netekta ir žymios dalies statybinės medžiagos.

NEPAGRĮSTI PERLOJIŠKIŲ SKUNDAI

Atidarius Perlojos bažnyčią 1906 metais, nebuvo nurodyta, kokios parapijos filija ji bus. Todėl bažnyčios administratorius Juozas Čaplikas 1909 m. gegužės 1 d. prašė Vilniaus vyskupijos valdytojo padaryti Perlojos bažnyčią Daugų filija. Čaplikas dar kartą priminė vyskupui, kad kunigo išlaikymui parapijiečiai paskyrė 20 dešimtinių žemės ir už ją moka mokesčius.

Pasirodo, anksčiau minėtas Salovartės gyventojų priekaištas perlojiškiams, kad šie nepagrįstai kimba prie kun. J. Čapliko, ne iš piršto laužtas. Perlojos valstiečių atstovai Kristupas Milinavičius ir Petras Stoškus 1909 m. sausio 8 d. kreipėsi į vyskupijos valdytoją, kad jiems paskirtų kitą kleboną, nes Čaplikas apie statybas nenusimano ir naujos bažnyčios pastatydinti nesugebės (MAB 318-33870). Perlo-

jiškiai J. Čaplikui jau yra sudėję 1700 rb pinigų ir medžiagų už 2000 rb ir tai gali pradingti; Čaplikas jau yra padėjęs naujos bažnyčios pamatus, tačiau be reikiamo valdžios leidimo ir plano, todėl kunigui gal dar reikės atsakyti už įstatymų pažeidimą. Vyskupijos rezoliucija prašyme: “К сведению” (Žinia”).

J. Čapliku vyskupijos valdytojui perlojiškiai kolektyviai skundėsi 1909 m. vasario 20 d.; lenkiškai rašytą skundą pasirašė neva 20 žmonių (MAB 318-25115, lapai 72-73). Pasak skundikų, Čaplikas jau iš pirmų buvimo Perlojoje dienų apsunkino parapijiečius. Čapliko “nuodėmes” skundo autoriai išsdėstę 11-koje punktu: atseit, kunigas neveda bažnyčios statybai gaunamų lėšų pajamų ir išlaidų knygos; jis savavališkai išleido 1700 rb klebonijos perkėlimui; išlaiko merginas, kurios jam tarnauja kaip šnipės (fiskalų), per jas kunigas net skelbia savo dekretus parapijiečiams; atidarė krautuvę, į kurią pasodino vieną savo merginų ir prigrasino parapijiečiams pirkti toje krutuvėje, nes kitaip neteiks jokių religinių paslaugų, nors kitur prekių galima nusipirkti pigiau; naują krautuvę norėjęs pastatyti iš bažnyčiai skirtos medžiagos; siuntė pas žmones savo merginas su kažkokiu popieriumi ir reikalavo jį pasirašyti, o nepasirašiusiems – grasinimai ir praieksmai; pinigų ir medžiagų kontrolei perlojiškių išrinktų 12-kos žmonių nepripažino, o padėjėjais pasirinko savo gimines ir atleido juos nuo mokesčio bažnyčios statybai; nenorėjo su bažnytinėmis apeigomis laidoti perlojiškio Milinavičiaus žmonos ir kt. Todėl Merkinės dekanas T. Kakarieka ir Marcinkonių filialistas A. Petrulis, vykdydami vyskupijos 1909 02 26 įpareigojimą (Nr. 1073), 1909 m. kovo 16 d. atvyko į Perloją. Susirinko nemaža perlojiškių minia. Į klausimą, ar daugiau kas pritaria skundo autoriams, atsakyta neigiamai. Tardymui (для следствия) išrinkta 20 asmenų, kurie kartu su 20 skundo autorių ir 8 kun. Čapliko liudininkais buvo apklausti klebonijoje. Paaiškėjo, kad 1700 rb išleista klebonijos ir kitų pastatų statybai, o ne perkėlimui; klebonija perkelta už paties Čapliko pinigų. Jokių moterų Čaplikas neišlaikė, o tik naudojosi parapijiečių paslaugomis vaikus mokyti ir bažnyčią tvarkyti. Krautuvėlę įsteigė parapijiečiai, o Čaplikas tik ragino joje pirkti, žadėdamas visas pajamas atiduoti į kasą naujos bažnyčios statybai; jokios prievartos, kaip rašo skundikai, nebuvo. Valgyklėlė jau uždaryta, o jos pelnas – 15 rb – atiduotas į kasą. Jokios moterys jokių popierių pasirašinėti į namus nenešiojo. Čaplikas atsi-

sakė dirbti su 12 asmenų iš skundikų tarpo, bet niekuo jiems negrasino. Kitas bažnyčios statybos komitetas išrinktas ne iš Čapliko gimnainių ir jie neatleisti nuo mokesčio bažnyčios naudai. Krautuvėlę statė parapijiečiai, ne Čaplikas, ir ne iš bažnyčios medžiagos. Pamatai bažnyčiai padėti ne žiemą, o baigti spalio 27 d. inžinieriaus architekto Marijano Bero. Bažnyčios planą pasirinko patys parapijiečiai, nors su tuo skundikai iš karto nesutiko; dabar jie šį punktą atsiėmė. Kaip paliudijo pats Milinavičius, kun. Čaplikas už mirusią jo žmoną atlaikė mišias ir velionę pašlakstė šventintu vandeniu. Tad skundikai ir šį punktą atsiėmė ir sutiko, kas Čaplikas būtų paliktas Perlojoje. Tyrimo pradžioje 9 iš skunde išvardintų asmenų pareiškė, kad jie nieko neįgaliojo jų pavardes įrašyti į skundą, ir jos skunde atsirado be jų sutikimo ir žinios; tariamų savo parašų atsisakė Juozas Matulevičius, Motiejus Beručka, Tomas Jaskonis, Juozas Meleša, Domininkas Jaskevičius, Antanas Kalanta, Vincas Lukšys, Stasys Ciunys ir Antanas Stoškus. Skundo tyrėjų išvada: beveik visi perlojiškiai patenkinti J. Čapliko ganytojiška ir ūkine veikla ir nori, kad jis pasiliktų Perlojoje; prie tos nuomonės prisijungė ir visi skundikai. Todėl skundą reikia palikti be pasekmių, kaip ir J. Čapliko prašymą, jei toks būtų, perkelti jį į kitą vietą (MAB 318-25115).

1909 m. kovo 23 d. perlojiškiai jau lietuviškai rašo Vilniaus vyskupijos valdytojui, protestuodami prieš savo kaimynų neteisingą skundą; nė vienas iš 11 skundo punktų nebuvo įrodytas. “Meldžiamė visi parakvijonai nužemintai Jūsų Mylistos Šviesiausiojo Valdytojo, kad nebūtų permainos mūsų klebono. Mes visi esame užganėdinti ir kito nenorim” (MAB 318-33870, lapas 74). Pasirašiusųjų pavardės užima beveik pusantro didelio puslapio – prašymą pasirašė beveik šimtas žmonių. Perlojos gyventojai Juozas Meleša, Bernardas Navickas ir Adomas Baublys 1909 m. gruodžio 7 d. kažkodėl dar kartą prašė vyskupijos valdytojo išbraukti jų pavardes iš besiskundusiųjų sąrašo; tą, kas parašyta jų vardu, atsiima, nes skundas yra tik nesusipratimo vaisius, ir žadama tokių skundų daugiau nerašyti (MAB 318-33870).

IGNO ŠOPAROS KUNIGAVIMO PERLOJOJE PRADŽIA

Apie ketverius metus Perlojoje iškunigavusį Juozą Čapliką 1910 metais pakeitė Ignas Šopara.

I. Šopara gimęs 1864 metais Mosėdžio parapijoje Skuodo raj. Baudžiauninko vaikas. Mokėsi Peterburgo ir Vilniaus kunigų seminarijose. Dirbęs Švenčionyse, Kalviuose (Kaišiadorių raj.), Drujoje, Graužiškėse, Varenave (visos trys parapijos dabar priklauso Baltarusijai) ir kitur. Į Perloją atkeltas iš Ceikinių (Ignalinos raj.). Už dar Ceikiniuose iškeltą bylą, kad vaikus mokęs lietuviškai, Perlojoje Šopara buvo suimtas, tačiau paleistas už perlojiškių užstatą – 5 tūkst. rublių, naujos bažnyčios statybai turėtų pinigų; vėliau išteisintas. Iš Perlojos I. Šopara 1919 m. perkeltas į Nemajūnus, 1928 m. į Kernavę. Iš čia jį, paliegusį, seserėčia parsivežė į Akmenį; 1931 m. pervežtas į Perloją, kur gruodžio 15 d. mirė. Čia ir palaidotas.

Parapiją ir bažnyčios turtą I. Šopara iš J. Čapliko perėmė 1910 m. liepos 30 d. Perdavimo ir priėmimo dokumentai yra MAB 318-25620 byloje. Vienas iš tų dokumentų – rusiškai rašytas bažnyčios inventarinis aprašas.

Pasak aprašo, bažnyčia medinė ir aptverta medine tvora, iš lauko apkalta lentomis, iš vidaus išbaltinta kalkėmis, dengta gontais. Į bažnyčios vidų veda trejos durys: didelės iš fasado ir dvejios mažos iš šonų. Viduje trys altoriai: didysis – švč. Dievo Motinos, iš dešinės – šv. Baltramiejaus, iš kairės – šv. Stanislovo. Kairėje pusėje – sakykla, viduryje – kandeliabras su 14 žvakidžių. Stovi 4 konfesionalai (klausyklus), iš kurių vienas paimtas iš Nedzingės bažnyčios. Durys prie šv. Stanislovo altoriaus veda į zakristiją. Toliau surašyta, kas yra zakristijoje: mišiolai, indai šventintam vandeniui ir t.t., trys lazdos šveicoriams, bažnytiniai rūbai – arnotai ir kt., kapos. Apraše išvardinti bažnyčioje esantys paveikslai, kai kurie kryžiai, atskirai – dirbiniai iš metalo: kryžiai, taurės, varpeliai. Du vidutinio dydžio varpai yra prie bažnyčios, trys dideli – medinėje varpinėje. Metrikų knygos: 8 apie gimimų registravimą (1797-1866 m.), 5 priešsantuokinių apklausų knygos (1827-1866 m.), 3 santuokų registravimo knygos

(1802-1866 m.), 5 mirimų registravimo knygos (1819-1866 m.). Aprašo pakrašty yra I. Šoparos prierašas, patvirtintas Perlojos bažnyčios antspaudu: “Kadangi 1-oji knyga apie mirusiuosius pasirodė priklausanti Nedzingės bažnyčiai, tai aš ją ten ir atidaviau”; rusiškai pasirašė “kunigas I. Šopara”. Toliau – parapijos gaunamų ir kitokių raštų knygos (1830-1861 m.); prierašas : “Viena dingusi per karinį mūši”. Suminėtos užvestos naujos metrikų, raštų ir t.t. knygos. Parapijos pastatai: gontais dengtas klebonijos namas, trys tvartai po vienu šiaudiniu stogu, medinis svirnas šiaudų stogu.

Kitas dokumentas MAB 318-25620 byloje – akto apie Perlojos parapijos pinigų būklę ir turto perdavimą 1910 07 30 nuorašas. Bažnyčios ūkinis turtas padalintas taip: 2/3 gauna Čaplikas, 1/3 Šopara. Grūdų dalį Čaplikas gali sunaudoti savo nuožiūra, tačiau šieną ir šiaudus iš 2/3 dalies turi sunaudoti vietoje, ir Čaplikui duodamas atskiras tvartas gyvuliams per žiemą peršerti. Už 60 svarų dobilų Šopara sutinka užmokėti 15 rublių, jeigu tų dobilų nears. Už pasėtą lubiną Čaplikui sumokėta 19 pūdų (matyt, rugių). Perduodant bažnyčią ir jos turtą dalyvavo Merkinės dekanas Vl. Mironas. Turto perdavimo akto nuorašo tikrumą patvirtinusio kunigo parašas neįskaitomas.

Abu persiūti dokumentai – bažnyčios inventorinis aprašas ir turto perdavimo aktas – užantspauduoti Valkininkų parapijinės bažnyčios lako antspaudu (mat dekanas Mironas buvo Valkininkų klebonas).

Kitą Perlojos bažnyčios aprašą филиалист кунигас И. Шопара (filialistas kunigas I. Šopara) padarė 1911 m. rugsėjo 2 d. (MAB 318-33870). Be kita ko jame rašoma, kad šv. apaštalo Baltramiejaus bažnyčia nežinia kada pastatyta Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto. Dabar ji filijinė. Bažnyčia labai blogos būklės. Laidoti prie bažnyčios oficialaus leidimo nėra, tačiau laidojama (parapijoje iš viso yra 7 kapinės). Iš valstybės išdo bažnyčia negauna nė skatiko paramos. Žemės bažnyčia visai neturi. Klebonija ir tvartas gyvuliams, svirnas nauji, kluonas irgi naujas, nors ūkiniai pastatai dengti šiaudais. “Yra gera pirtis, o ledainės nėra”. “Rožančių visais sekmdieniais ir per šventes gieda vietos parapijiečiai lietuviai, nes Perlojoje, garbė Dievui, nėra nė vieno endeko” (t.y. lenko). Evangelija skaitoma ir pamokslai sakomi tik lietuviškai. Anot Šoparos, kai iki 1863 metų (matyt, turimi galvoje 1866-ieji – bažnyčios uždarymo metai) pamaldos vykdavo liaudžiai nesuprantama lenkų kalba, parapijoje klestėjo vagystės, girtuokliavimas, ištvirkimas, melagingi liudijimai,

plėšikavimai, murmėjimas prieš dvasiškuosius ganytojus, “o dabar, garbė Dievui, viskas išnyko, nes žmonės supranta, kas kalbama per pamokslus ir katechizaciją”.

XX A. PRADŽIOJE BAŽNYČIAI SKIRTA ŽEMĖ

Atskira tema atkurtosios Perlojos bažnyčios istorijoje – žemės jai skyrimas.

Iš XIX a. Perlojos kunigų M. Laucevičiaus ir T. Miliausko ginčų bylų susidarėme vaizdą, jog senosios Perlojos bažnyčios žemių ribos iki bažnyčios uždarymo 1866 metais ne vienoje vietoje buvo ginčytinos. MAB 318-25599 bylos lape 3 pažymėta, kad bažnyčios ūkio žemės planas buvo padarytas 1856 metais; planas buvęs Vilniaus Romos katalikų dvasinėje konsistorijoje. Bažnyčią uždarius, jai priklausiusi žemė išdalinta valstiečiams, ir susigražinti bent jos dalį po 40 metų nebuvo jokios galimybės. Tačiau bažnyčiai dar esant uždarytai perlojiškiai, atrodo, galvojo, kaip bažnyčią sušelpiti savo žeme. Juk jau P. Baublio 1905 m. spalio 25 d. rašte vyskupui buvo pažymėta, kad bažnyčiai perlojiškiai skyrę 32 dešimtines žemės! Tačiau tai greičiausiai buvę tik geri norai ar planai, o ne konkretus ir kur nors užfiksuotas nutarimas. Kad kaimo gyventojai nutarė bažnyčiai skirti savo žemės, tokį nutarimą (приговор) kun. J. Čaplikas konsistorijai nusiuntė su 1906 m. rugsėjo 20 d. raštu: esą, rugsėjo 1 d. susirinkę perlojiškiai nutarė skirti bažnyčiai žemės (deja, perlojiškių nutarimo tarp MAB dokumentų nėra). Apie bažnyčiai paskirtą žemę kalbama 1906 metais J. Čapliko pildytoje anketoje. Anot jos, žemės – maždaug 15 dešimtinų ariamos ir 5 dešimtines pievų – klebono naudai neseniai atidavė parapijiečiai, nors jokių planų ar riboženklių (stulpų) nėra. Ariama žemė netoli bažnyčios, o pievos už 1,5 varsto nuo jos. Parapijiečių nutarimas apie žemės skyrimą esąs konsistorijoje, o klebonas jo neturi. Apie bažnyčiai skirtą žemę rašoma ir J. Čapliko 1908 m. vasario 26 d. raporte konsistorijai. Jame taip pat sakoma, kad atidarius bažnyčią, perlojiškiai jai skyrė maždaug 20 dešimtinų žemės, žymiai mažiau ir kitose vietose, negu nurodyta plane (matyt, turimas galvoje 1856 metų planas. – V. Č.). Apie perlojiškių 1906 m. rugsėjo 1 d. bažnyčiai skirtą žemę ir kuriose vietose ji paskirta, tiks-

liau žinome iš Vilniaus konsistorijos 1908 m. kovo 24 d. protokolo. Jame rašoma, kad be jokio atlyginimo skirta apie 15 dešimtinų ariamos žemės, 1 dešimtinė šienaujamos pievos Liulankėjė, 1 deš. Smirdaklyje ir 3 deš. Pukeniškėse. Visus mokesčius už žemę valdžiai mokės patys kaimiečiai (MAB 318-25115).

Pasak 1908 m. birželio 10 d. konsistorijai J. Čapliko pateikto bažnyčios žemės įvertinimo (MAB 318-25115), jis toks:

ariama žemė (plano sklypas Nr. 1) vertintina 1900 rublių;

pieva (sklypas Nr. 2) – 220 rb;

daržas (sklypas Nr. 3) – 150 rb;

pieva (sklypas Nr. 4) – 200 rb;

lapuočių miškas (sklypas Nr. 5), kuriame valstiečiai pagal jų sprendimą turi teisę visada ganyti savo gyvulius, vertintinas 100 rb.

Visos žemės vertė yra 2570 rublių.

Pagal byloje esantį planą ariama žemė (sklypas Nr. 1) yra paplėtėje iš Varėnos į Merkinę; sklypą beveik statmenai kerta Karužų kelias. Ariamos žemės sklypo bendras plotas – 14, 86 deš.; atmetus kelius ir ribas, lieka 13,82 deš. Sklypas Nr. 2 – pieva Liulankėje – yra 1,45 deš.; Nr. 3 – daržas – 1, 44 deš.; Nr. 4 – pieva Smirdaklyje – 2,08 deš.; Nr. 5 – lapuočių miškas – 0,51 dešimtinės. Kartu su upės užimamu ir kitu nenaudingu plotu susidaro 20,64 deš. žemės. Lapuočių miškas Pukeniškėse (sklypas Nr. 5) yra abipus Derėžnyčios upelio (rašoma Bereznica; ši Derėžnyčia dabar raštuose vadinama Derežna, norint ją atskirti nuo kitos Derėžnyčios, įtekančios į Merkį aukščiau Moliadugnio kaimo). Sklypas Nr. 2 prieina prie Merkio, o sklypas Nr. 4 yra valdiškame miške; sklypą Nr. 3 iš vienos pusės taip pat riboja Merkys. Bažnyčiai skirtos žemės visur susisiečia su ūkininkų žemėmis. Tik sklypas Nr. 4, vad. Smirdaklis, vienu kraštu ribojasi su perlojiškių ganykla (servitutu).

Apie bažnyčiai skirtos žemės kokybę galima pasakyti, kad ariama žemė, pievos sklypas Nr. 2 ir daržas niekuo nesiskyrė nuo daugumos kaimo ūkininkų žemės. Kitaip atrodė sklypas Nr. 4, pieva Smirdaklyje; tai miško žemapelkės viksvynas. Lapuočių miškas – Derežnos paupio raistas, tikęs tik gyvuliams ganyti ir iš dalies malkoms.

Deja, iš Peterburgo Romos katalikų dvasinės kolegijos gautas Jo Imperatoriškosios Didenybės Visos Rusijos Monarcho 1908 m. rugšėjo 5 d. įsakas nurodė, kad perlojiškių bažnyčiai skirtos žemės negalima laikyti dovana, nes žemė pagal kaimiečių 1906 09 01 nutarimą

ir toliau liko ūkininkų nuosavybe, jie pasilikę sau teisę už ją mokėti mokesčius. Kolegija nemano reikalinga prašyti Vidaus reikalų ministerijos apiforminti šį sandorį, apie ką pranešta Vilniaus konsistorijai. Ši paskui apie tai pranešė Perlojos bažnyčios administratoriui.

Apie bažnyčios žemę dar kalbama kun. Čapliko 1909 m. rugsėjo 30 d. pranešime konsistorijai (MAB 318-25623): Perlojos ūkininkai iš savo valdų yra skyrę bažnyčiai maždaug 20 dešimtinių žemės ir patys už ją moka mokesčius. Pajamos iš tos žemės per metus sudaro ne daugiau kaip 120 rublių.

Nesuprantama, kuo pagrįstas teiginys kun. I. Šoparos 1911 m. rugsėjo 2 d. sudarytame bažnyčios apraše, jog bažnyčia “žemės visai neturi”. Matyt, vadovautasi tuo, jog kaimiečių bažnyčiai skirta žemė neįteisinta specialiu dovanojimo aktu, t.y. žemė nėra visiška bažnyčios nuosavybė.

ŽIUPSNELIS ŽINIŲ APIE PERLOJOS BAŽNYČIA PO I PASAULINIO KARO

1914 metų vasarą kilęs I pasaulinis karas Perlojos parapijai buvo itin pražūtingas. Dingo ne tik naujos bažnyčios statybai surinkti pinigai – apie pusę reikalingos sumos, bet ilgainiui netekta ir didelės dalies turėtos statybinės medžiagos.

1818 m. balandžio 16 d. Perlojos bažnyčios komitetas – kun. I. Šopara, jo pagalbininkas Kazys Bleda, sekretorius Lionginas Galvoanas ir išdininkas Juozas Ciunys – pranešė Vilniaus vyskupijai, kad vokiečiai (Alytaus apskrities viršininkas – kreishauptmanas) 1917 metais be jokio užmokesčio paėmė tris duobes – mažiausiai tūkstantį centnerių – bažnytinių kalkių; prašoma vyskupijos tarpininkauti, kad per vokiečių valdžią Vilniuje už visas kalkes perlojiškiams būtų atlyginta. Vieną kalkių centnerį vertinant 12 markių, išeina 12 tūkst. markių skolos (MAB 318-33870).

Bažnyčios komiteto nariai Juozas Ciunys, Juozas Milinavičius, Adomas Milinavičius, Juozas Ankštutis ir Jonas Kalanta 1918 m. gruodžio 10 d. prašė Vilniaus vyskupo, kad baigti pradėtų bažnyčios statybos darbų į Perloją vėl atkeltų kunigą Juozą Čapliką, o kun. Šo-

parą iškeltų kitur; naujai bažnyčiai medžiagos buvę užtekčiai, tik per karą daug jos prarasta (MAB 318-33870).

Perlojiškiai kolektyviai – 11 parašų (Juozas Ciunys, Jonas Sčesnulevičius, Antanas Krivas, Vaclas Važgys, Mikas Stoškus ir kt.) – 1919 m. birželio 30 d. prašė Vilniaus vyskupo į Perloją paskirti kunigą Leoną Petkelį. Klebonui I. Šoparai paskelbus, kad jiems yra paskirtas Jiezno kamendorius Petkelis, perlojiškiai birželio 30 d. buvo nusiuntę vežimus naujo kunigo parvežti, tačiau Daugų dekanas (t.y. Dauguose dirbęs Merkinės dekanas Vl. Mironas) pasakęs, kad L. Petkelis išvykęs į Vilnių (MAB 318-33870).

Taigi I. Šopara iš anksto rengėsi bažnyčią perduoti kitam kunigui. MAB 318-25599 byloje yra Perlojos bažnyčios 1919 m. birželio 20 d. inventorinio aprašo du egzemplioriai – vienodi žodis žodin, tik ne ta pačia ranka surašyti. Šis aprašas – tai I. Šoparos bažnyčios perdavimo L. Petkeliui dokumentas. Leonas Petkelis bažnyčią perėmęs 1919 m. liepos 14 d., iki tol Perlojoje nebuvęs, tad aišku, kad aprašas ne jo rašytas. Dokumentą greičiausiai iš anksto surašė kas nors iš Igno Šoparos pagalbininkų (pats Šopara buvęs prastas raštininkas). Nežinia kuo remiantis, apraše nurodyti jau tikslūs bažnyčios statybos metai – 1390 m. Bažnyčia turi 14 langų ir ketverias duris (vienos, matyt, iš lauko į zakristiją); bažnyčios ilgis 10 sieksnių, plotis 3 sieksniai. Klausyklų jau tik trys (viena, paimta iš Nedzingės bažnyčios, tikriausiai gražinta atgal); yra septyni klausimai.

Tarp kitko, palyginę bažnyčios matmenis pagal 1906 03 03 atidarytos bažnyčios priėmimo aktą, J. Čapliko atsakymus į 1906 m. anketą ir 1919 06 20 inventorinį aprašą, visur gausime skirtingą statinio plotą. Aršinus ir sieksnius paverskime metrais: 1 aršinas = 0,71 metro, 1 paprastasis sieksnis = 1,95 metro, 1 didysis sieksnis = 2,84 metro. 1906 03 03 akte bažnyčios matmenys nurodyti dvejopai: ilgis – 7 sieksniai 1/4 aršino, plotis – 3 sieksniai 1/2 aršino, aukštis – 8 ir 1/4 aršino arba: ilgis 22 ir 1/4 aršino, plotis – 9 ir 1/2 aršino, aukštis – 8 ir 1/4 aršino. Pagal 1906 03 03 aktą aršiniais matuotos bažnyčios dydis būtų maždaug 15,80 m x 6,75 m, o sieksniais: paprastaisiais – 13,55 m x 5,85 m, didžiaisiais – net 20,30 m x 8,45 m. J. Čapliko 1906 m. anketoje nurodytas bažnyčios plotas (25 x 10 aršinių) būtų maždaug 17,75 m x 7,10 m. O 1919 06 20 apraše bažnyčios plotas, išmatuotas paprastaisiais sieksniais, būtų 19,50 m x 5,85 m, didžiaisiais sieksniais – 28,40 m x 8,50 m. Kokiais sieksniais matuota

abiem atvejais, dokumentuose nenurodyta; šiaip jau būdavo matuojama paprastaisiais sieksniais. O gal matuota tik “iš akies”? Kaip bebūtų, senosios medinės Perlojos bažnyčios plotas buvo ne didesnis kaip 16-18 m x 6-7 m, aukštis – maždaug 5,50 m.

Tačiau įdomiausias 1919 m. birželio 20 d. bažnyčios aprašo žodynas: kiek čia lietuviškų naujadarų! Matyt, aprašo sudarytojai, anksčiau pripratę prie lenkiškų ar rusiškų terminų, lietuviškai rašomam dokumentui ieškojo ir lietuviškų atitikmenų; lietuviškais keisti bandyta net tarptautinius žodžius. Nebūdami tikri dėl termino sėkmės, dokumento autoriai daugelį žodžių rašo kabutėse. Abejota netgi dėl žodžio klebonija sėkmingumo.

Kai kuriuos žodžius galima laikyti tuo metu dar nenusistovėjusių bendrinės lietuvių kalbos žodžių ne visada taisyklingos darybos variantais: bažnyčkieimis = bažnytkaimis, džiakonija = dekanatas, žvakidžiai = žvakidės, katapolis = katafalkas, sakytuvė = sakykla, klupėtuvas = klauptas, šlakstytuvė = indas šv. vandeniui (yra ir šlakstytuvas = šlakstymo šluotelė), krikštytuvė = krikštykla, varpuotuvė = varpinė. Ypač daug naujadarų su priesagomis -tuvas, -tuvė. Be jau paminėtų, esama ir tokių: apsirėdytuvė = zakristija, žibintuvas = sietynas, laikytuvė = ir komoda, ir taurė ostijai, pridengtuvas = baldakimas, įdėtuvs = spintelė, švyturiuotuvus = fakelinis žibintas, žvaktuvis = žvakidė ar žibintas, pečdengtuvė (lotyniškai humerale) = kapa kunigo pečiams pridengti, kunėtuvas = korporalas, patiesalas po taure su ostija, išstatytuvė = monstrancija, giedotuvus = giesminas, kancionalas, virtuvas = katilas, rankų plautuvė ir rankplautuvėlė, ubaguvė = špitolė. Sunku suprasti, kokius bažnytinius reikmenis reiškia apeigėtuvas (rituolas?) ir apeigalas (rituolis?). Dar yra: palai kalas = relikvijorius, keliadaris = šveicorius, parėdalai = priedai bažnytiniams drabužiams papuošti (bet yra ir papuošalai), aukurtiestė = altoriaus užtiesalas, pijanina = fisharmonija; yra veželė (bonė) = greičiausiai kokia nors dėžutė, nuarsuotas = nudažytas, nuspalvintas; turbūt bene labiausiai vykęs naujadaras būtų skaldalai = gontai.

Štai teksto pavyzdžiai: Tris didžiuosius iš varpuotuvės varpus paglemžė rusai dar prieš pat karą ir išgamino (t.y. išgabeno. – V. Č) nežinia kur Rusijon; Nauja, bet jau gerokai grybelių suėsta ir per dvisavaitinį karo mūšį drūtai sušaudyta “klebonija” dengta skaldalais; Špitolė (ubaguvė) nauja, su dviem galais...

Be metrikų (gimimų registravimo) knygų, bažnyčioje dar yra vestuvininkų kvotimų (priešsantuokinių apklausų), vestuvių (santuo-
kų registravimo) ir pamirėlių (mirusiųjų registravimo) knygos; yra
šv. Baltro ir šv. Stasio altoriai.

Be to, apraše pažymėta, kad kluonas naujas, daržinė nauja, tvartai
nauji; 1918 metais pastatyta pirtis. Tačiau visi trobesiai, išskyrus
kleboniją, dengti šiaudais. Aukos naujai bažnyčiai rinktos vos atida-
rius senąją – aukų knyga nuo 1906 metų. Apraše sakoma, kad bažny-
čia perduota “akivaizdoje Merkinės Džiakono, Gerb. Kun. Vlodo
Mirono, gerbiamam kunigui Levui Petkeliui – Perlojos klebonas ku-
nigas Ignacas Šopara”. Tačiau iš tikrųjų dalyvavo ne Vl. Mironas, o
vicedekanas, Merkinės klebonas Kazimieras Ribikauskas; tai dar
kartą patvirtina, kad bažnyčios aprašas parengtas iš anksto.

Iš Daugėlišio parapijos (Ignalinos raj.) kilęs Leonas Petkelis
(1885-1935) Vilniaus kunigų seminariją baigė 1910 metais. Kuniga-
vo Eišiškėse, Kalesninkuose, Perlojoje, Stakliškėse, Pivašiūnuose.
Perlojoje dirbo 1919-1927 m. Buvo aktyvus šaulys, ilgainiui savo
valiai pajungęs vad. “Perlojos respublikos” veiklą. K. Misius ir R.
Šinkūnas savo žinyne jį netgi vadina “Perlojos respublikos” prezi-
dentu, nors šis titulas geriau tiktų tikram perlojiškiui Jonui Česnule-
vičiui. L. Petkelis buvo (pvz., 1933 m.) Šaulių žvaigždės ordino ta-
rybos narys (“Vasario 16. Lietuvos nepriklausomybės 15-kos metų
sukaktuvėms paminėti”, Kaunas, 1933). XIX Alytaus (apskrities)
šaulių rinktinės suvažiavime 1933 m. kovo 26 d. išrinktas į rinktinės
garbės teismą (“Trimitas”, 1933, Nr. 14); į šaulių garbės teismą rink-
tas ir daugiau. Pivašiūnuose vadovavo šaulių ugniagesių komandai.
Apdovanotas šaulių pasižymėjimo ženklais.

Mirė L. Petkelis Pivašiūnuose 1935 m. kovo 13 d. (palaidotas ko-
vo 16 d.). Tačiau tą pat metų lapkričio 17 d. perlojiškiai L. Petkelio
kūną pervežė į Perloją ir palaidojo greta šaulių, žuvusių ginant Perlo-
ją. Dėl jo palaikų perkėlimo į Perloją tarpininkavimo raštą Nr. 4100
1935 m. liepos 8 d. Kaišiadorių vyskupui parašė Lietuvos Šaulių są-
jungos Centro Valdybos pirmininkas L. Vailionis ir LŠS viršininko
pareigas laikinai ėjęs pulk. ltn. Kazitėnas (Lietuvos centrinis valsty-
bės archyvas, fondas 561, apyrašas 2, byla 911, lapas 85). Kaišiado-
rių vyskupijos kurija LŠS valdybai 1935 m. liepos 10 d. raštu Nr.
1612 pranešė, jog vyskupas leidęs palaikus perkelti (ten pat, lapas
84).

Perlaidojant L. Petkelio palaikus dalyvavo 11-kos būrių šauliai: Nedzingės, Akmens, Perlojos, Merkinės, Varėnos I, Puvočių, Babriškių, Merkinės raitelių, Pilvingių, Giraitės ir Norulių. Mat lapkričio 16 d. XIX šaulių rinktinės vado padėjėjas Navikevičius lankė Merkinės, Nedzingės, Perlojos ir Varėnos šaulių kuopas. Be kita ko, atlikti dvipusiai manevrai, kuriuose dalyvavo minėtų 11-kos būrių šauliai: 257 pėstininkai ir 14 raitelių (iš viso 271 šaulys). Tad po manevrų šauliai dalyvavo iš Pivašiūnų pervežtų L. Petkelio palaikų iškilmingame perlaidojime (LCVA, f. 561, ap. 2, b. 962, lapas 207 – šaulių būrių lankymo lapelis Nr. 56).

Apie kun. L. Petkelį yra pasakojęs darbo autoriaus tėvas Antanas Česnulis. Jis apie 1923-1925 metus tarnavo Kazimieravo kaime pas girininką Juozą Makselę. Pas girininką Petkelis ne kartą svečiavosi, ėjo į pirtį ir pan. Antanas veždavęs kunigą namo, už ką gaudavęs po porą litų arbatpinigių.

...Veža kartą Antanas Č. L. Petkelį į Perloją. Kunigas gerokai pagėręs, tačiau dar supranta, kad negražu grįžti kauštelėjusiam. Važiuojant per Tolkūnų mišką prašo Antano sustoti: pasivaikščios, gal degtinėlė kiek išgaruos... Stovi vežimas po eglėmis. L. Petkelis prieina ir deda ant pasostės pistoletą, sakydamas:

– Tai kad dabar lenką sutiktumėm, tai ir nušautumėm!..

“Na, čia jau ne kunigo kalba!”, – samprotavo Antanas.

Kartą kun. L. Petkelis pas Makseles lankėsi per Gavėnią. Tačiau pietums buvo ir dešros papjaustyta, buteliukas pastatytas. Kunigas dešros kanda, o šalia jo sėdinti jau suaugusi Makselių duktė Adelė ne – Gavėnia, mėsos valgyti negalima! Kunigas viena ranka (pirštais) paima iš lėkštės griežinėlį dešros, o kita ranka apkabinęs užlaužia merginai galvą ir dešra patrina lūpas: “Dabar valgysi!” Tai toks didelio pasninko laikymasis! (Adelė Makselytė vėliau atsidūrė Brazilijoje, kur ir mirė; Adelės motiną Ievą Makselienę bei brolius Vytautą ir Juozą 1945 m. gegužės 11 d. Kazimierave sušaudė sribai.)

Būta kartą gardaus juoko pas Makseles iš dviejų kunigų – Leono Petkelio ir Jono Bakšio. Vasaros vakarą po vakarienės abu kunigai nuėjo gulti į kluoną; nelipo ant šieno šalinės, o pasiklojo žemai ant grendymo. Anksti rytą Antanas su piemeniu, aukštai šalinėje gulėdami, iš juoko sprogsta: girdi kunigus kalbantis, kad per naktį nuo blusų užmigti negalėję... “Kai nuėjau už kluono, tai blusas nors su skiedra brauk”, – sako vienas. “Ir iš kur jų tiek? Juk paklodes Makse-

lienė iš spintos išėmė...” – pridūrė kitas. Mįslės kunigai taip ir neišpėjo. O atsakymas labai paprastas: kluono durų viena pusė buvo nukelta nuo vyrių ir paversta šonu, kad po kiemą slampinėjantys paršai į kluoną neišjstų; tačiau du šunys per tas duris peršokdavo ir karštimečiu gulėdavo ant grendyme pamesto glėbio šieno. Kunigai sau patalą pasiklojo šunų guolyje – štai iš kur blusos!

L. Petkelis laikydavo ne vieną gaspadinę, ir lygybės tarp jų nebuvo. Tokia Onutė tik apie virtuvę, į stalą paduoti, o karvių ji nemelžė ir kiaulių neluobė.

Kunigas Jonas Mauricijus Bakšys gimė 1892 m. kovo 8 d. Salovartėje, mirė 1976 m. rugpjūčio 26 d. Ročesteryje, JAV Niujorko valstijoje. Mokėsi Varėnoje I, Vilniuje ir Maskvoje. Į Jungtines Amerikos Valstijas atvyko 1913 m.; 1920 m. Ročesteryje baigė kunigų seminariją. Buvęs balsingas bernas. Sakoma, gaudavęs “velnių” iš seminarijos vadovybės, kai eidamas šventos mokyklos koridoriais užplėšdavęs “Kai aš turėjau kaime mergele...” 1930-1956 metais buvo Ročesterio šv. Jurgio parapijos klebonas; 1935 m. pastatydino naują bažnyčią. Pasak Ant. Česnulio, kun. Bakšys siūsdavęs iš Amerikos tėvui į Salovartę pinigų. Tačiau našlys tėvas kažkur prie Nėdzingės turėjęs draugę, su kurios sūnumi tuos pinigus prauliodavęs. Savo kraštan parvažiavęs sūnus pamatė, kaip tėvas gyvena: varganos pirkelės lubos iš alksniukų grįstos... “Ar tai tu negalėjai už mano siūstus pinigus geresnės pirkios pasistatyti?”, – pyko sūnus ir pinigų tėvui daugiau nebesiuntė. Gan išsamią kunigo Jono Bakšio biografiją žiūr. JAV lietuvių katalikų laikraštyje “Darbininkas”, 1976 m. rugsėjo 17 d., Nr. 38; “Lietuvių enciklopedijos” t. II, Bostonas, 1954, neteisingai nurodytas šio Bakšio vardas – Juozas.

Su senąja medine Perlojos bažnytele susijęs vienas naujosios Lietuvos kultūros istorijos faktas – Liaudies buities muziejaus, dabar esančio Rumšiškėse, ištakos. Konkrečią muziejaus steigimo pradžią padarė ūkinė institucija – Žemės ūkio rūmai XX a. trečiajame dešimtmetyje. Muziejų organizuojant iniciatyvą rodė visuomeninė organizacija – 1930 metais įkurtas Vytauto Didžiojo komitetas (VDK). Istorikas Klemensas Čerbulėnas tyrinėjime “Liaudies buities muziejaus genezė” rašo: “Pasklidus žiniai, kad Perlojoje aptikta iš maumedžio ir pušų kirviu suręsta bažnyčia, esą, statyta Vytauto laikais, VDK pradeda rūpintis jos įsigijimu, saugojimu nuo sunaikinimo. Tuo metu Perlojoje pradėta statyti nauja mūrinė neogotinė bažnyčia, su-

projektuota architekto V. Michnevičiaus (1862-1947), o senoji medinė manyta nugriauti. Kartu su noru įsigyti Perlojos bažnyčią VDK iškilio klausimas, kur ją padėti? 1930 m. lapkričio 17 d. VDK prezidentas nutarė sudaryti komisiją, kuri parinktų visais atžvilgiais tinkamą vietą muziejui statyti ir senajai Perlojos bažnyčiai perkelti” (“Architektūros paminklai”, III, V., 1975, p. 15).

Senoji Perlojos bažnytėlė nugriauta apie 1932 metus (1931 m. dar tebestovėjo) ir pervežta į Kauną, berods, Botanikos sodo teritoriją Fredos priemiestyje. Iki II pasaulinio karo muziejaus neįrengus, bažnyčios medžiaga ilgainiui pradingo. Lietuvos Liaudies buities muziejus įkurtas tik 1965 metais.

Teiginį, kad apie 1932 m. nugriauta, iš maumedžių ir pušų suręsta senoji Perlojos bažnyčia statyta Vytauto, tenka vertinti tik kaip legendą. Faktui prieštarautų paprasčiausias dalykas: iš kur Vytautas XIV a. pabaigoje ar XV a. pradžioje būtų ėmęs maumedžio rąstų tokiai bažnyčiai? Provincijos kaimo bažnytelei pirkti jų ir vežtis iš Pietų Lenkijos, nuo Karpatų? Vargu bau, lyg valstybėje nebūtų buvę svarbesnių statybų! Negalėjo gauti maumedžių Vytautas ir iš Rytų: Maskvos valdovams – Vytauto žentui Vasilijui I ir nepilnamečiui anūkui Vasilijui II (Tamsiajam) – iki vėlesnės Rusijos artimiausių maumedynų – Uralo – tuomet buvo dar toli, juolab, kad ir santykiai su Maskvos valdovais buvo ne itin giminiški. Kas kita XVIII a. antrojoje pusėje: 1777 m. statytai bažnyčiai Perlojos valdytojai jau galėjo sau leisti bent dalį statybinės medžiagos atsigabenti ir iš toliau. Maumedžius Lietuvoje, daugiausia parkuose, plačiau imta sodinti tik apie XIX a. vidurį.

Nauja bažnyčia Perlojoje, anot B. Kviklio “Kaišiadorių vyskupijos”, švč. Mergelės Marijos ir šv. Pranciškaus Asyziečio parapijos bažnyčia, pastatyta 1928-1930 metais. Jos statyba rūpinosi kun.Pranciškus Cibulskis. Bažnyčios statyba, kaip girdėta iš pačių perlojiškių, jiems nemažai kainavo: kam tekę parduoti kiaulę, o kam telyčią... Užtekę tų pinigų ir klebonui: žmonės paskui kalbėjo, kad ištekančiai seseriai kunigas gerą kraitį davęs... P. Cibulskis po II pasaul. karo, kunigaudamas Kalviuose Kaišiadorių raj., bolševikų buvo suimtas ir nuteistas 25 metus kalėti; mirė Birštone 1956 m.

Dabartinę bažnyčią pašventino Kaišiadorių vyskupas Juozapas Kukta 1930 m. spalio 4 d.

Bažnyčios projektuotojas inžinierius architektas Vaclovas Michnevičius gimė ir mirė Jonavos rajone, Stebeikiuose. 1893 m. baigė Peterburgo civilinių inžinierių institutą. 1904-1912 m. buvo Vilniaus miesto architektas. 1919-1925 m. – Lietuvos Plentų valdybos vyriausiasis inžinierius. Pagal V. Michnevičiaus projektus pastatyta: Vilniuje – turgaus halė (1905 m.), Lenkų teatras (dabar Rusų dramos teatras Basanavičiaus gatvėje, 1912 m. su A. Parčevskiu), gyvenamųjų namų; Kaune – mečetė (1931 m. su A. Netiksu); Druskininkuose – mineralinių vandenų gydyklos ir viešbutis (1902 m.). Architektas 1912 m. rekonstravo Vilniaus miesto salę (dabar Filharmonija), suprojektavo gyvenamųjų ir visuomeninių pastatų Kaune, Kaišiadoryse. Pagal jo projektus Lietuvoje ir Baltarusijoje pastatyta apie 30 bažnyčių: Josvainių (1903 m.), Ramygalos (1907 m.), Žeiminių (1909 m.), Saltoniškių Vilniuje (švč. Mergelės Marijos nekalto prasidėjimo, 1911 m.; pamaldos joje pradėtos laikyti 1925 m.), Kietaviškių (1921 m.), Žiežmarių (1924 m.), Kaišiadorių (1932 m.), Vievio (1933 m.), Raudondvario (Kauno raj., 1938 m.) ir kt. V. Michnevičius parašė knygą “Vieškeliai ir paparstieji keliai, jų taisymas ir laikymas” (išėjo 1925 m.).

Pasakojama, kad meistras iš Biniūnų kaimo, padirbęs naujai Perlojos bažnyčiai metalinį kryžių ir įtvirtinęs jį bokšto viršūnėje, užlipo ant jo ir, apžergęs kryžiavonę, atsisėdo raitas. Iš aukštybių žemėn nulipęs gyvas ir sveikas, meistras paskui sakęs: “Tai Dievuli, kryžių aš tau padariau, pastačiau ir pragėriau!” Perlojiškės bažnyčios kryžiaus meistras tai pasakė anksčiau, negu Kazio Borutos romano “Mediniai stebuklai” dievdirbys Vincas Dovinė: “Dieve, tu mane sutvėrei, o aš tave padariau, pardaviau ir pragėriau” (“Mediniai stebuklai” išėjo 1938 m.). O gal rašytojas kur nusiklausė Biniūnų meistro posakį ir, kiek pakeitęs, įdėjo į savo veikėjo lūpas? Kas žino?!

Dabartinės bažnyčios vidus ištapytas 1942-1943 metais, Perlojoje kunigaujant Vincentui Andrulevičiui. Dekoravimo darbams vadovavo Jurgis (Ježis) Hopenas (Hoppen, 1891 Kaune-1969 Torunėje, Lenkijoje). J. Hopenas dailės mokėsi Krokuvoje ir Petrograde, dirbo Vilniuje, nuo 1946 m. Torunės universitete. Yra nutapęs Vilniaus vaizdų, iliustravęs knygų ir kt. 1929-1931 m. restauravo Vilniaus universiteto Smuglevičiaus ir Lelevelio salių dekorą, 1932-1933 m. kopijavo Trakų pilies freskas. Išdekoravo kelias Vilniaus katedros koplyčias, restauravo tapybą Vilniaus Trinitorių ir šventųjų Jokūbo ir

Pilypo bažnyčiose bei pastarojoje dekoravo šv. Hiacinto koplyčią, išpuošė Lentvario bažnyčią. Tik K. Misiaus ir R. Šinkūno žinyne, nežinia kuo pasirėmus, J. Hopenas pavadintas Varšuvos meno akademijos profesoriumi ir dargi vokiečių belaisviu (!).

